

1. **artikulera**

- A utvidga
- B omvandla
- C beväpna
- D översätta
- E uttala

2. **fromleri**

- A otrohet
- B likgiltighet
- C avund
- D skenhelighet
- E girighet

3. **appendix**

- A inledning
 - B tillägg
 - C avvikelse
 - D slutsats
 - E beräkning
-

4. **skrinlägga**

- A uppskjuta på obestämd tid
- B klart påvisa förekomst av
- C anpassa till en ny miljö
- D förneka kännedom om
- E kritisera i skarpa ordalag

5. **postumt**

- A på egen risk
- B lugnt och stilla
- C med stor tvekan
- D snabbt och slarvigt
- E efter berörd persons död

6. **dementi**

- A gemensamt uttalande
 - B allmänt tillstånd
 - C offentligt förnekande
 - D passivt motstånd
 - E tydligt ställningstagande
-

7. **sensibel**

- A lugn
- B känslig
- C ödmjuk
- D kärleksfull
- E förnäm

8. **reprimand**

- A tillrättavisning
- B erkännande
- C upprepning
- D motvilja
- E förbud

9. **vurma för**

- A se sig för
 - B visa stor likgiltighet inför
 - C ha ett starkt intresse för
 - D vara överdrivet rädd för
 - E gå i spetsen för
-

10. **vittgående**

- A oanad
- B omständlig
- C avgörande
- D omfattande
- E oupphörlig

11. **triptyk**

- A tredelad tavla
- B lång predikan
- C vaddstickat tyg
- D fin middagsbjudning
- E liten resa

12. **tappa koncepterna**

- A förlora illusionerna
 - B falla för frestelsen
 - C förlora fattningen
 - D ge upp
 - E förlora intresset
-

13. **överdådig**

- A helt bortkastad
- B väl genomtänkt
- C mycket märklig
- D slösande rik
- E helt oväntad

14. **bevekelsegrund**

- A tillåtelse
- B skäl
- C övertalning
- D tröst
- E vädjan

15. **affekt**

- A hoppingivande tanke
- B stark sinnesrörelse
- C överdriven artighet
- D god gärning
- E tvungen stämning

16. **äska**

- A medge
- B begära
- C avsluta
- D upprepa
- E förnya

17. **porfyr**

- A buske
- B pelare
- C båt
- D fjällback
- E bergart

18. **dikotomi**

- A intyg
- B motstånd
- C tudelning
- D fullmakt
- E nedgång

19. **vittnesgill**

- A hänsynsfull
- B partisk
- C trovärdig
- D omdömeslös
- E noggrann

20. **protegé**

- A väktare
- B skyddsling
- C ersättare
- D stamkund
- E förebild

21. **famös**

- A mystisk
- B klumpig
- C elak
- D ökad
- E obildad

22. **maklig**

- A inställsam
- B långsam
- C strävsam
- D beslutsam
- E varsam

23. **antagonism**

- A fruktan
- B känslolöshet
- C bitterhet
- D motsättning
- E hån

24. **försaka**

- A leda till
- B slösa bort
- C avstå från
- D stöta bort
- E lägga tillbaka

25. **överhalning**

- A utmattning
- B beslutsamhet
- C upprepning
- D förvåning
- E utskällning

26. **nota bene**

- A för det första
- B som sagt
- C dessbättre
- D märk väl
- E för övrigt

27. **kvintessensen**

- A det mest åtråvärda
- B det väsentliga
- C det mest bekymmersamma
- D det ursprungliga
- E det mest njutbara

28. **vara i delo med**

- A vara osams med
- B komma överens med
- C vara på tu man hand med
- D ha affärer ihop med
- E vara med om

29. **truism**

- A nödvändig förutsättning
- B kvalificerad gissning
- C förlegad åsikt
- D självklart påstående
- E långsökt förklaring

30. **knappologi**

- A snabbinläring av ytlig kunskap
- B små levnadsförhållanden
- C fåordighet
- D hantering av vardagliga problem
- E systematisering av struntsaker

FORTSÄTT PÅ NÄSTA SIDA

31. tirad	32. fördragsamhet	33. extrahera
A olycksbådande spådom	A energi	A lösa in
B genomskinlig lögn	B spontanitet	B kämpa emot
C långgrandigt yttrande	C normalitet	C spricka upp
D grovt skällsord	D vitalitet	D pricka av
E bryskt avvisande	E tolerans	E dra ut
-
34. slagfärdig	35. dagsmeja	36. vinnlägga sig
A seg och uthållig	A nysnö	A skynda sig
B trött och bekymrad	B dagg	B få för sig
C nyfiken och frågvis	C tö	C anstränga sig
D flitig och uppmärksam	D regnskur	D tåla sig
E kvick och fyndig	E frost	E unna sig
-
37. stipulera	38. hisna	39. ärbar
A utfråga	A få insikt	A erkänd
B fastställa	B gripas av svindel	B berömd
C uppskjuta	C känna lycka	C mäktig
D förhindra	D lockas till skratt	D omtyckt
E tillägga	E uppleva smärta	E anständig
-
40. **psykoprofylax**
- A återspeglning av känslolivet i t.ex. gester och kroppshållning
- B förmåga att med tankekraft sätta föremål i rörelse
- C förmåga att se in i framtiden
- D metod för att förhindra oro och smärta vid t.ex. förlossning
- E mätning av mentala prestationer, förmågor och personlighetsdrag

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

LÄS-provet 1999-10-23

Provansvarig: Stig Eriksson

Provtid: 50 minuter

Copyright(C) Högskoleverket

RÖRLIGHET

Rörlighetens tillväxt har varit dramatisk under 1900-talet. Vid seklets början förflyttade sig en svensk invånare i genomsnitt 500 meter per dag. Prognosen för början av 2000-talet är cirka 5 mil per dag. Detta förlopp är generellt för hela Europa.

De funktionella regionernas arbetsmarknad i Europa har sedan 1960-talet breddats i två dimensioner – dels ett arbetskraftsutbud med mer varierad sammansättning, dels större geografiska områden. Den växande och höga rörligheten består i hög grad av arbetspendling som håller samman varje region. Näringslivet har under samma epok eftersträvat lokaliseringar inom regioner med robust arbetsmarknad och hög tillgänglighet till arbetsutbud med lång utbildning och många inriktningar.

Den skisserade analysen leder till slutsatsen att en funktionell region erhåller konkurrensfördelar genom att attrahera utbildad arbetskraft och upprätthålla förutsättningar för hög personrörlighet. Företag och hushåll röstar med fötterna genom att i långsamt tempo lämna funktionella regioner med låg dragningskraft. Samtidigt rör sig de utbildade hushållen till områden med attraktivt boende och acceptabel tillgänglighet till stadsregioner med expansiva företag och mångskiftande arbetsplatser. Denna process präglade Europas höginkomstländer under 1970- och 1980-talet. I delar av Sydeuropa dominerade fortfarande en urbaniseringsprocess, där landsbygdens jordbruksregioner utgjorde migrationsflödets källa.

Många författare har under 1980-talet pekat på ett utdraget brett stadsbälte från London till Milano. Detta band följer Rhens lopp. Här återfanns 1990 betydande delar av Europas motorvägar samt transportkapital i övrigt. En lång rad aktiviteter har anhopats i denna miljö under perioden 1950–1990. Listan omfattar transnationella företag och särskilt huvudkontorsfunktioner, internationella teknikprojekt, forskningslaboratorier, finansiella organ och medieföretag. Koncentrationen gäller också kulturutbud, mäss- och kongresskapacitet, telenät, flygkapacitet och internationella nätverk av annat slag.

De två metropolerna München och Paris befinner sig utanför det beskrivna bandet av tät bebyggelse. Detta förhållande återspeglas i en fransk järnvägsstrategi under 1980- och 1990-talet. Den använder Paris som nav i ett nät för snabb- och höghastighetståg. Enligt givna planer skulle staden 1995 vara knutpunkt med länkar till Nantes, Tours och Lyon söderut, till Engelska kanalen och London västerut, till stadsregionerna i Tyskland öster om Rhen och till de täta områdena i Belgien och Nederländerna norrut. Planerna kan ses som ett sätt att reducera Paris jämförelsevis ogynnsamma tidsavstånd till den europeiska ekonomins kärnområden.

Kommer befolkning och aktiviteter att allt starkare koncentreras till de områden som pekas ut? Konkurrensen mellan regioner följer inte så enkla och linjära förlopp. När lägesfördelarna ökar i en region stiger också markvärden och därmed hyreskostnaden för lokalyta av skilda slag. Svårigheter att fortsätta höja kvaliteten hos infrastrukturen leder vidare till täthets- och trängselkostnader, bl.a. i form av tilltagande tidsförbrukning för olika former av ekonomiskt samspel.

Växande täthet och trängsel ger således upphov till krafter som håller tillbaka ytterligare förtätning och fortsatt inflyttning av personer och verksamheter. Interaktionskostnaderna stiger brant när en regions aktiviteter och rörlighet passerar befintliga kapacitetsgränser. Därmed reduceras dragningskraften. Både företag och hushåll får incitament att välja andra lokaliseringar. Förtätningen som pågått länge i Europas kärnområde kan därför medföra att konkurrenskraften hos svenska och andra perifera stadsregioner kan öka långsiktigt. Villkoret är lösningar där hög inbördes tillgänglighet upprätthålls i flerkärniga regioner, med natur- och vattennärhet för både bostäder och arbetsplatser.

Framtidsbilden betonar tidseffektivitet och tillförlitlighet hos persontrafiken. I Europas kärnområden pressade dessa krafter under flera årtionden fram en allt intensivare personbilstrafik. Som en följd har hela korridorer blivit överlastade i Holland och Tyskland, liksom i Paris- och Londonområdet. Differentierade varuflöden har samtidigt förhöjt lastbilstrafikens omfattning i samma områden. I Västtyskland och Nederländerna steg antalet fordon som dagligen trafikerade motorvägar med ca 70 procent mellan 1970 och 1990.

Europas infrastrukturbåge utsätts gradvis för belastningar som överstiger kapaciteten. Samtidigt växte hela EG-områdets flygtrafik med 6 procent per år mellan 1970 och 1985, mätt i antalet passagerarkilometer.

Etablerade järnvägslinjer hade redan 1970 kommit nära sina kapacitetstak, med given teknik. Denna trafik förblev därför tämligen oförändrad. Hela transportnätet närmar sig överbelastning i området, vars framtida ställning är beroende av radikalt förändrade tekniker för person- och varutransporter. I de europeiska ytterområdena var samtidigt trafikintensiteten per ytenhet låg. I dessa periferier, som inkluderar Sverige, finns därmed förutsättningar för expansion även med befintliga tekniska lösningar.

Fri rörlighet för kapitalet i Europa medför att lokaliseringen av arbetsställen och placeringen av företagsinvesteringar kommer att ske i mindre bundna mönster än tidigare. Regioner måste därmed i ökad grad tävla med varandra om de investeringsresurser som finns tillgängliga i varje period. Goda villkor för rörlighet är en sådan attraktionsfaktor. Den samvarierar med lägesegenskaper som brukar anges som viktiga av beslutsfattare i företag. Kända exempel är tillgänglighet till olika kategorier arbetskraft, till skolor, högskolor och universitet, till kultur- och rekreationsutbud, till inköps- och försäljningsmarknader.

Eftertraktade tillgänglighetsegenskaper måste vägas mot de korresponderande kostnader som kännetecknar en region. Dessa kostnadsposter omfattar skatteläge, lönenivå och levnadskostnader, transport- och energikostnader, hyreskostnader liksom byggnads- och fastighetspriser. Jämviktstvillkoren för lokaliseringsprocessen innebär att kostnader och lägesberoende priser tenderar att stiga när tillgänglighetsegenskaperna förbättras – och att falla under omvända betingelser. Den stadsregion som vill uppnå verkliga förteget måste sträva efter tillgänglighetsvärden klart över genomsnittet, samtidigt som kostnadsnivån pressas ned mot genomsnittet eller under.

Börje Johansson

Uppgifter till texten RÖRLIGHET

1. Arbetskraft och företagsverksamhet i Europa tenderar att kraftigt koncentreras till vissa expansiva centra. Vad kan detta, enligt texten, leda till på sikt?

- A Att den ökande europeiska konkurrensen slår ut företag som inte förmår att tillvarata de fördelar förtätningen innebär.
- B Att kärnområdena framstår som än mer attraktiva för de företag som ännu inte lokaliserat sig där.
- C Att företagsinvesteringarna koncentreras till ett fåtal lönsamma branscher och verksamhetsområden.
- D Att de europeiska ytterområdena blir mer attraktiva och konkurrenskraftiga jämfört med kärnregionerna.

2. En framtida vinnande region måste, enligt textförfattaren, framför allt inrikta sig på att erbjuda en kombination av två egenskaper. Vilka?

- A Hög rörlighet för både kapital och människor.
- B Stabil infrastruktur och goda kommunikationer.
- C Stort utbud av både arbetstillfällen och kvalificerad arbetskraft.
- D God tillgänglighet och låga kostnader.

3. Vad anger textförfattaren som skäl till att konkurrensen mellan Europas regioner kommer att öka?

- A Kapital och företagsinvesteringar är inte längre bundna av nationella gränser.
- B Transporterna i många perifera regioner kan inte effektiviseras ytterligare.
- C De stora arbetsgivarna i Europa blir alltmer beroende av kvalificerad och välutbildad arbetskraft.
- D Inflyttningen från landsbygden till tätorter och städer har nu i stort sett avstannat.

4. Vilket av nedanstående rubrikförslag täcker bäst textens huvudsakliga innehåll?

- A Lokaliseringsprocessen i dag och i framtiden.
- B Konkurrensen i gårdagens och dagens Europa.
- C Internationella kommunikationer i dag och i morgon.
- D Arbetsmarknadens betydelse förr och nu.

EGENSINNIGA ARBETARE

Bokrecension:

Horgby, B. *Egensinne och skötsamhet: Arbetarkulturen i Norrköping 1850–1940*. Carlssons, 1993.

Den omfattande arbetarhistoriska forskningen i Sverige har inom historia och ekonomisk historia dominerats av frågor om arbetsprocessens förändring och facklig och politisk makt. Arbetarkultur har främst varit etnologernas område. Det är glädjande att en historiker som Björn Horgby nu tar sig an detta problemområde. Som han själv anför bör en historiker kunna lägga ett förändringsperspektiv på kulturen. Det är en omfattande och ambitiös bok. Den utgår från ett tydligt tolkningsperspektiv och en klart formulerad syn på samhällsförändring. Den grundläggande förändringsprocessen under perioden är samhällets *modernisering*. Denna kännetecknas av en *rationalisering* på livets alla områden, vilken främst utgår från det hela tiden ökande behovet av *kalkylerbarhet*. Helt tydligt är det Max Webers ande som svävar över boken och den är därmed ett tidstypiskt exempel på det ökade intresset för Webers sociologi i svensk och internationell historieforskning.

Enligt Horgby kan arbetare förhålla sig till moderniseringen på i huvudsak två sätt. Det ena är att mobilisera traditionen till motstånd mot samhällsförändringen; detta resulterar i en egensinnig livsstil och *egensinniga* strategier. Egensinnigheten syftar till att värna arbetarnas självständighet och motverka kontroll utifrån. Det andra förhållningssättet är *skötsamhet*, ett framåtriktat projekt som syftar till anpassning till moderniseringen och att kollektivt ge arbetarklassen jämställdhet med borgarklassen. Horgby är emellertid angelägen att understryka att detta inte får tolkas som ett "förborgerligande" av arbetarklassen.

Förändringen går huvudsakligen från egensinne till skötsamhet, men den är inte enkelt linjär och omfattar inte alla arbetargrupper på samma sätt. Utvecklingen innebär en *disciplinering* av arbetarklassens beteende, vilken dels kommer uppifrån men dels också beror på arbetarnas, inte minst arbetarrörelsens, självdisciplinering.

Den tydligt formulerade tolkningsramen tillhör bokens förtjänster. Till förtjänsterna hör också bredden i studiet av arbetarklassen. Här berörs familj, uppfostran, skola, föreningsliv, arbete etc. Intresset vidgas också till folketro och andra för historiker ovanliga områden. Det är också glädjande att Horgby konsekvent försöker uppmärksamma att arbetarklassen består av både kvinnor och män och att dessa kan utveckla olika kulturmönster. Materialet som undersökningen bygger på är stort. Boken utgör en betydande arbetsprestation och rikedomens på infallsvinklar gör att den är ett värdefullt bidrag till den arbetarhistoriska forskningen. Ett särskilt intressant kapitel är det som berör arbetsplatskultur i textilindustrin under mellankrigstiden. Boken är dessutom ofta lättläst med många konkreta exempel och citat ur minnesuppteckningar.

Men boken har också substantiella problem vilka rör begreppsanvändning, koppling till empiri och tolkningar. Problemen kan lämpligen diskuteras utifrån nyckelbegreppen egensinne och skötsamhet. Begreppen används idealtypiskt men en utförlig diskussion av vad som ingår i dessa idealtyper görs aldrig vilket skapar oklarheter. Dessa blir inte mindre av att Horgby också skiljer på *livsstil* och *strategi*. Det förra anger ett "kollektivt handlingsmönster" och torde ange att en viss grupp hela livsmönster präglas av egensinnighet eller

skötsamhet. Men beteendena kan också vara uttryck för en situationsbestämd strategi, vilket innebär att i övrigt skötsamma arbetare under vissa förhållanden kan använda egensinniga beteenden. Denna distinktion underlättar naturligtvis inte den empiriska uppgiften att belägga olika livsstilar. Det räcker alltså inte med enstaka handlingar, dessa måste bilda ett sammanhängande mönster för att vi skall kunna tala om en *livsstil*. Frågan är om det i och för sig stora materialet räcker till för detta.

För att ge begreppen ett tydligare innehåll måste man granska hur Horgby empiriskt försöker belägga dem. Det visar sig då att egensinnet framför allt yttrar sig som en brist, brist på civilisering, brist på omtanke om framtiden, bristande nykterhet, bristande aggressionskontroll, bristande kontroll över sexualiteten, bristande respekt för överheten, obenägenhet för rationella kalkyler, brottslighet etc. De egensinniga familjerna var ofta ofullständiga vilket ledde till en störd primärsocialisation. De skötsamma familjerna var å andra sidan nyktra, levde i enlighet med lagen, accepterade skolan, uppträdde städat etc. Det värderande inslaget i moderniserings- och civiliseringsteorier blir här tydligt. "De andra" som levde före moderniseringen kännetecknades just av sin brist på de värdefulla egenskaper som "vi" har. Det blir en segrarnas historia som bekräftar vår egen förträfflighet.

Sådana värderingar är förstas den enskilda forskarens ensak. Intressantare blir hur han eller hon förmår omsätta detta i en empiriskt underbyggd berättelse. Här menar jag att Horgby stöter på svårigheter eftersom den egensinniga och den skötsamma kulturen belyses utifrån helt olika material. Skötsamheten beläggs huvudsakligen i uppteckningsmaterial. Detta ger en rätt entydig bild av en arbetarklass som strävar efter hyfs och ordning. Men som Horgby påpekar kan vi förvänta oss att huvudsakligen de "skötsamma" arbetarna har efterlämnat berättelser om sina levnadsöden. "Egensinnet" kan alltså inte nås med detta material. Horgby väljer då att huvudsakligen diskutera detta utifrån rättsligt källmaterial eller utifrån material som t.ex. barnavårdsnämndens arkiv. Detta material är av en helt annorlunda typ än det förra. Det visar avvikelser från någon samhälleligt påbjuden norm. Men att därav dra slutsatsen att detta speglar en arbetarkultur är naturligtvis inte självklart. Allt som arbetare gör är väl ändå inte kultur? Kanske bröt dessa beteenden också mot de värderingar som var dominerande inom arbetarklassen?

Horgby gör anspråk på att sätta förändringen i arbetarkulturen i centrum. Emellertid synes egensinne och skötsamhet vara alltför trubbiga begrepp för att verkligen studera detta. Förändringen tycks huvudsakligen bestå av en kvantitativ förskjutning av två var för sig ganska statiska livsstilar eller en förskjutning i två huvudtyper av strategier. Frågan är om egensinne och skötsamhet verkligen har samma innebörd vid periodens början och dess slut. Med Horgbys begreppsapparat tenderar kontinuiteten trots allt att betonas.

Horgby har tagit på sig en viktig, ambitiös och mycket svår forskningsuppgift. Han har försökt greppa över en osedvanligt lång period, och trots ett svårt materialläge försökt både att karaktärisera arbetarkulturen och att studera dess förändringar. Under vägen presenteras många restat av intresse. Boken griper in i en diskussion där inte minst Birgitta Skarin Frykman för Sveriges del betonat arbetarkulturens enhet och att den som helhet präglas av skötsamhet. Det hör till förtjänsterna med Horgbys bok att han konsekvent undersökt om man kan spåra olikheter inom arbetarklassen, mellan olika skikt och mellan könen. Bredden i ansatsen imponerar. Däremot ställer jag mig tveksam till om begreppen verkligen är tillräckliga för att fånga arbetarkulturen. Både den egensinniga och den skötsamma livsstilen förblir märkligt undanlidande efter läsningen, i all synnerhet gäller detta egensinnet. Men inte minst undrar man hur de två livsstilarna förhåller sig till varandra.

Lars Edgren

Uppgifter till texten EGENSINNIGA ARBETARE

5. Vad framhåller recensenten bland annat som förtjänstfullt med Horgbys studie av arbetarkulturen i Norrköping?

- A Att Horgby utforskar en avgränsad tidsperiod.
- B Att könsperspektivet uppmärksammas.
- C Att Horgby noga förklarar undersökningens syfte.
- D Att skildringen är ovanligt inlevelsefull.

6. Utgångspunkten för Horgbys bok är enligt texten en samhällelig förändringsprocess. Hur anser Horgby att de egensinniga respektive de skötsamma arbetarna förhåller sig till denna förändring?

- A De egensinniga påskyndar den medan de skötsamma förhåller sig avvaktande.
- B De egensinniga motsätter sig den medan de skötsamma rättar sig efter den.
- C De egensinniga välkomnar den medan de skötsamma fruktar den.
- D De egensinniga bortser ifrån den medan de skötsamma uppmuntrar den.

7. Vad utmärker, enligt recensionen, det källmaterial som finns om de skötsamma respektive de egensinniga arbetarna?

- A Materialet om de skötsamma är tillförlitligt, medan det om de egensinniga är mycket tvivelaktigt.
- B Materialet om de skötsamma är svårtillgängligt, medan det om de egensinniga är lättåtkomligt.
- C Materialet om de skötsamma ger en bild inifrån, medan det om de egensinniga ger myndigheternas bild.
- D Materialet om de skötsamma definierar främst begreppet strategi, medan det om de egensinniga definierar begreppet livsstil.

8. Vilken är den huvudsakliga kritik som recensenten riktar mot Horgbys arbete?

- A Författaren har lagt in egna värderingar i sitt forskningsarbete.
- B Det saknas ett pålitligt samband mellan bokens begrepp och dess slutsatser.
- C Författaren blandar samman den individuella arbetaren med arbetarna som kollektiv.
- D Det centrala begreppet livsstil är alltför snävt definierat.

SARA LIDMAN OCH GÖRAN TUNSTRÖM

Göran Tunström är en av de få författare som kan förena naivitet med intellekt utan att cyniska biljud uppstår. Hans berättande är fullt av tillfarter och instöpningar, utvecklingar och kittlingar, men rösten förblir ensam, klar och litet grubblande. Med romaner som *Juloratoriet* och *Tjuven* nådde han en publik av sexsiffrigt omfång, kritikens bevägenhet hade han redan. Publiken är inte naiv. Tunström kan lita på att den ser hans kvaliteter, tankens och känslans ådernät under berättelsens runda kind, därför att den kan lita på att han aldrig gör någonting på dess bekostnad. I *Skimmer* finns en episod där en far råder sin son i älskog. Han ber honom observera att flickans kropp är hennes och det är hans sak att låta henne uppleva den. Eftersom all text i en roman hänger samman och i sin helhet ger uttryck för romanens idé, får man föreställa sig att detta också handlar om författaren och hans läsare.

Om man säger att Sara Lidman ger association till en galjonsfigur förmedlar man något oavsett. Hon var ju förgrundsgestalt i den svenska 60- och 70-talsvännern. Men bilden inställer sig på nytt när man avvisat den. Hennes litteratur, hennes språkröst projicerar en galjonsfigur på en gammal segelfregatt, en våg- och vindklyvare

i rött, blått och guld som med ögonen öppna och rank hållning skruvar sin båt genom gryning och dimma. Sara Lidman är en författare som suveränt bestämmer sin egen rytm och sina egna pronomen. I slutet av 70-talet fann hon en syntes mellan den poetiska provinsialism som gjorde henne berömd och den internationalism i dokumentär form som gjorde henne kontroversiell. Den uppstod i en svit romaner om hur jernbanan – det moderna – kommer till en norrländsk bygd. När rälsen tuggar fram genom ur och träsk är den en utomordentlig kotpelare för den som sätter sig att dokumentera och spekulera kring modernitetens inverkan på människoliv i landskap som slösar med motstånd. Människan var modern före tekniken, skildrar Lidman. Hon var det i sin ambivalens, i vetenskapen om det oförutsägbara, i sin naiva lycka inför det moderna och i sin traditionalism. *Lifsens rot* – som är, och inte är, ännu en del av Jernbanesviten – innehåller en scen där Rönnog, som enligt modern princip slutat amma efter ett år trots att bröstet spränger av mjölk, mjölkar ur sig själv i en lada. Då känner hon sig iakttagen. Genom en springa i väggen tittar en pojke, vars plats vid den egna modersbrösten nyss tagits över av småsyskon. Hon förkroppsligar och förspiller absurt hans saknad. I hans panna sitter en mygga, sprickfärdig av blod. Här har vi åter en cell av roman som står i förklaring med alla de andra cellerna och med helheten. Lidman är en enastående psykolog i sin diktning, vilket är raka motsatsen till att skildra individer som logiska system. "Psykologik" vore också ett otrovärdigt resultat i mänskligt samliv. Tunström skapar individer med karakteristika och deras liv förlöper efter egna kurvor. Ändå kan man inte kalla hans gestaltning psykologisk. I *Skimmer* finns en formulering. Den handlar om Thorsteinn, "ingen intellektuell gigant. Han utvecklade aldrig någon kosmogoni, sneglade aldrig in i psykologins djungler, men han var, i sin galenskap, klok och byggde sitt liv kring ett ögonblick vilket gav honom ett sken av djup energi". Tunströms stil är allt annat än reduktionistisk, ändå begär dessa ord extra uppmärksamhet, de skriver en attityd, som antyder en estetik.

Både Tunström och Lidman "återkom" hösten 1996 med nya romaner efter tio års "tystnad". Det var "händelser" och bevakades – som citationstecknen tafatt försöker ironisera över – i hög grad såsom sådana. Medan Sara Lidmans *Lifsens rot* är fristående fortsättning på Jernbanesviten och där helt mästertligt går in på ett kvinnospår, är Göran Tunströms *Skimmer* början på en nyorientering vars framtid läsaren bara kan ana. Han har övergivit sin provins, Sunne i Värmland. Det har han i och för sig gjort förr, men inte med så absolut okommenterad frånvaro. Romanen är isländsk, alltså inte en American in Paris utan islänningar på Island. Vidare har hans verktematiska samtal mellan far och son sjunkit till faderns röstläge. Slutligen är dödsmedvetandet ett annat än i tidigare böcker, där det varit ett incitament, en livsstegring eller att leva saknadens sällsamma spegelliv. Här finns en invändighet i dödsförmimmelsen, en resignationens nyfikenhet, tidvis beledsagad av den välkomnande cellostämman som Döden har hos Schubert. Halldór, som är romanens far, kommer i tillstånd där dörren står på glänt och det läcker mellan liv och död. Han blir erfaren och på något sätt avundsvärd. Detta är en intressant erövring, till pris av romanens helhet. Den konfliktfyllda och rivaliserande kärlekshistorien mellan Halldór och hans enfödde son Pétur är vacker. Men den störs av allmänna visheter som vill summera hur "vi människor" har det. Och skrönandet – annars en styrka hos Tunström – blir ibland mekaniskt, som ett tvångsmässigt berättande när han inte vill förtro sig åt det mer inskränkta formatet i vad som faktiskt förmedlas.

Sara Lidman kan också vara benägen att prisge för mycket åt skrönan. I hennes fall handlar det mindre om romanens utfyllnad än att det är för mycket som vill bli redovisat. Förutom att vara en roman i sig är *Lifsens rot* en uppsamling av öden i bygden. I bokens mittparti befinner man sig bland många snabbt avslutade nystarter, som aldrig samlar sig till kollektiv historia. Men musklerna kring hålet är berättelsen om Rönnog, och om språket som berättar om henne, ger henne fri att flyga ur sitt romanjag och överraska författaren, som ånyo tar henne till sig och ger henne friheten åter. Rönnog är flickan från ett svartreligiöst fattighemman i sekelskiftets Norrbotten. "Hotet" ledsagar henne genom livet. Det är en ympning i hennes väsen, en oformulerad svaghet som hon fasar skall översvämma henne och göra henne galen eller oansvarig. Hotet har flera namn, alla har att göra med förlorad kontroll. Hon får möjlighet att utbilda sig till mejerska. Hon bär vitt och stärkt, pasteuriserar mjölken och skapar osten, får eget liv och auktoritet. När hon förälskar sig ohjälpligt i Isak Mårten – äldste sonen till patriarken Didrik i Jernbanesviten – hamnar hon likväl som husmor på ett belånat skogshemman, i en familj som värderar kontrollen lågt. Bortsett från det är det så att Allt Värderas. Så enkelt är det. Mjölken är helig. Djuren är inte jämlika med människan men fullvärdiga i sitt värde, som är ett annat, inte nödvändigtvis lägre.

Rönnogs raseri. Det kommer av att hennes ambivalens är motsatt den dominerande svärfadern Didriks. Han tror på utvecklingen (elektricitet och telefon) men har en följsam, nästan sorglös attityd till livet. Hon har levt i utvecklingen, men i vardagen önskar hon bort den, eftersom den ger illusioner om att man inte är prigsiven. En älsklingskliché i det litterära småpratet är att provinsialismen är den sanna universalismen. Som vi vet kan det också vara precis tvärtom. Lidman och Tunström har var sitt dialektalt landskap och tillhör samtidigt de mest beresta bland svenska författare. Endast däri liknar de varandra. Som alla goda konstnärer skiljs de åt av sina kvaliteter.

Uppgifter till texten SARA LIDMAN OCH GÖRAN TUNSTRÖM

9. Vad är det enligt textförfattaren som förenar Lidmans och Tunströms författarskap?

- A Förmågan att knyta ihop det moderna med det traditionella.
- B Kombinationen av lokal förankring och internationell utblick.
- C Förmågan att ge röst åt individer som annars osynliggörs i samhället.
- D Kombinationen av det oförutsägbara och det välkända när det gäller ämnesval.

10. Hur kan man bäst beteckna Sigrid Combüchens text?

- A Analys
- B Debattinlägg
- C Referat.
- D Personporträtt

11. Vad skiljer de två i texten behandlade romanerna åt vad avser deras plats i Lidmans och Tunströms författarskap, enligt textförfattaren?

- A Tunströms roman bryter ny mark medan Lidmans är en vidareutveckling av tidigare romaner.
- B Lidmans roman introducerar helt nya personer medan Tunströms håller fast vid ett gammalt persongalleri.
- C Tunströms roman prövar nya estetiska uttrycksformer medan Lidmans förfinar en tidigare tillämpad estetik.
- D Lidmans roman vänder sig ut mot världen medan Tunströms håller fast vid sin provinsialism.

12. Hurdan är Rönnogs i *Lifsens rot* hållning till den moderna utvecklingen, enligt textförfattaren?

- A Aningslös
- B Trosviss
- C Tvehågsen
- D Uppgiven

SVatten är ett utmärkt lösningsmedel och en mycket betydande transportör. Lösningsegenskaperna kommer särskilt väl till uttryck i marken och grunden, där kontaktytorna med organiskt material samt mineral- och bergartspartiklar är stora och kontakttiden ofta lång eller till och med mycket lång. Grundvattnets kemiska förhållanden är i allmänhet mycket komplexa. Den kemiska sammansättningen varierar både i tid och rum.

I det följande redogörs endast för några generella drag beträffande grundvattnets kemi.

Nederbörden utgörs ursprungligen av destillerat vatten. Innan den når markytan erhåller den emellertid ett tillskott av en rad lösta substanser, s.k. *vått nedfall*. De vanligaste jonerna är natrium, kalium, kalcium, magnesium, ammonium, karbonat, nitrat, klorid samt sulfat och de vanligaste gaserna syre, kväve och koldioxid. En väsentlig del av salterna härrör från havet, vilket bland annat framgår av att nederbördens kloridhalt snabbt avtar med avståndet från havet. Saltinnehållet ökar också när nederbörden passerar genom trädskronor och tvättar ur torredeponerade salter och utsöndringar från barr och löv. Andra komponenter har däremot sitt ursprung från områden med intensiv industriell aktivitet, t.ex. svavelföreningar, vilka har sänkt nederbördens naturliga pH på 5,5 till 4,0–4,5 i stora delar av Sverige. I samband med avdunstningen anrikas salterna upp till tio gånger (i de torra och varma delarna av landet). Växterna och marken tillförs också partiklar (stoft, saltpartiklar m.m.) och gaser (t.ex. svavel- och kväveoxider, ozon), s.k. *torrt nedfall*.

Nederbörden är väl syresatt när den når markytan. Strax under markytan, i det s.k. humuslagret (i podsol kallat mår), pågår emellertid *nedbrytning av organiskt material*, varvid syre förbrukas och koldioxid, humussyror m.m. bildas samt oorganiska ämnen frigörs (s.k. mineralisering). Genom gasutbyte mellan marken och atmosfären tillförs marken syre och avges koldioxid, dock inte all, till atmosfären. Markluften får därigenom ett annat gasinnehåll än atmosfären. När nederbördsvattnet infiltreras genom humuslagret förändras därför gasinnehållet i vattnet – syrehalten minskar medan koldioxidhalten ökar, så att den ofta är 30–100 gånger högre än atmosfärens. Koldioxiden löses i markvattnet och bildar kolsyra, som i sin tur sönderdelas i en vätejon och en vätekarbonatjon, vilken fungerar som en buffert vid försurning. Överskott av kolsyra är vanligt, vilket ger s.k. aggressivt vatten. Humuslagret fungerar för övrigt som en mycket effektiv jonbytare för positiva joner, katjoner.

Vid den fortsatta infiltrationen (egentligen perkolationen) försiggår ett omfattande *jonbyte* mellan joner i vattnet och joner på markpartiklarnas ytor. Olika jordarter har olika jonbytande egenskaper beroende på specifik yta, mineralsammansättning, halt av organiska ämnen samt graden av utfällningar på partikelytorna. Organiska ämnen och lermineral har särskilt hög jonbytande förmåga. Magnesium- och kalciumjoner är lättutbytbara, vilket bland annat gett till resultat att i samband med försurningen har dessa joner urlakats i markhorisonten och transporterats ned till grundvattnet, där halterna ökat.

Det perkolerande vattnet utsätter också den underliggande mineraljorden för intensiv *vittring* på grund av markvattnets halt av kolsyra, humussyror och andra organiska syror samt det därav betingade låga pH-värdet. Arten och mängden av de ämnen som utlöses och tillförs markvattnet beror på jordartens bergarts- och mineralsammansättning, samt på kontakttidens längd och kontaktytans storlek. Temperatur- och tryckförhållanden inverkar också. Förekomsten av organiska ämnen gör att det bildas komplexa föreningar med metaller, t.ex. metallchelater som lätt transporteras vidare. Tillförs marken exempelvis tungmetaller kan dessa på så sätt förorena grundvattnet. Växterna tar emellertid upp näringsämnen och vatten genom sina rötter, som å andra sidan avger koldioxid vid den s.k. rotandningen. Som ett mått på vattnets totala halt av joner kan med fördel den elektriska (specifika) ledningsförmågan anges. Bestämningen av ledningsförmågan är både relativt enkel och säker, även i fält.

Bland de vanliga mineralen är karbonaterna de mest lösliga och de är därför – även i kalkrika jordarter – sedan länge utlösta ned till i Sverige maximalt ett par meters djup, den s.k. kalkgränsen. Grundvattnet i sådana områden blir oftast hårt.

I de mest utbredda jordarterna i landet – moränjordarterna med dominans av graniter och gnejser – påverkas främst biotit (den järnhaltiga, mörka glimern), silikatmineral med kalcium, magnesium och järn (t.ex. hornblände) samt de kalciumrika fältspaterna. Främst utlöses järn, mangan och aluminium men även kalium, kalcium, magnesium och natrium samt kiseldioxid. En viss nybildning av lermineral kan förekomma. Kvar efter utlösningssprocesserna blir – i den vanligaste jordmånstypen i Sverige, podsolen – ett askgrått lager av några centimeters eller möjligen decimeters mäktighet, vilket kallas *blekjord*. I den mindre vanliga brunjorden ersätts mår- och blekjordsskikten av ett mullager med högre pH och näringsinnehåll.

Genom tillförsel av salter stiger pH i det nedträngande markvattnet, varvid en del järn-, mangan- och aluminiumoxider utfälls såsom ett brun- eller rödfärgat lager, den s.k. *rostjorden*. Ibland utfälls också humusämnen, varvid detta s.k. anrikningsskikt får en mörkare färg. Eftersom denna process har fortgått alltsedan jordarterna blev frilagda, har ansevnliga mängder järn- och manganoxider ansamlats. Om syrebrist uppstår i vattnet kan dock dessa oxider genom reducerande processer återgå i lösning. Detta kan bland annat inträffa om grundvattenytan stiger upp i rostjordsskiktet.

Försurningen tycks ha medfört att i näringsfattig mark mobiliseras nu aluminium, järn och mangan, som alltså transporteras vidare med grundvattnet. Även under normala förhållanden fortsätter dock markvattnet med ett

visst innehåll av järn-, mangan- och aluminiumoxider till den oförändrade jordarten, den s.k. grunden, och når så småningom ned till grundvattnet. Någon förnyelse av gaser är sedan inte möjlig. Under grundvattnets strömning kommer vattnet i fortsatt nära kontakt med bergartsfragment och mineral.

De mera stabila mineralen påverkas långsamt eller inte alls (kvarts), medan lösliga mineral, såsom kalciumkarbonat, relativt snabbt löses vid koldioxidöverskott. En del av koldioxidöverskottet åtgår till att hålla bikarbonatjonerna i lösning, vilket ger vattnet dess buffertkapacitet eller alkalinitet. Det är den resterande, s.k. aggressiva kolsyran som löser karbonatmineral. Eftersom de flesta jord- och bergarter i Sverige är fattiga på sådana mineral är grundvattnet i allmänhet aggressivt, vilket bland annat medför angrepp på betong och metaller, t.ex. i ledningar. Utlösning är emellertid inte den enda process som kan förekomma i grundvattenzonen. Övriga viktiga processer är reduktion, basutbyte och koncentration.

Gert Knutsson & Carl-Olof Morfeldt

Uppgifter till texten GRUNDVATTNETS KEMI

13. Texten beskriver jonbytet mellan vatten och mark. Vilken av följande faktorer inverkar generellt på denna process?

- A Markluftens kemi
- B Jordens karaktär
- C Vattnets hårdhet
- D Vittringens intensitet

14. Vad kan resultatet enligt texten bli om grundvattennivån stiger och når rostjordsskiktet?

- A Manganoxider överförs från vattnet till marken.
- B Manganoxider omvandlas till en vattenlöslig form.
- C Manganoxider koncentreras såväl i vattnet som i marken.
- D Manganoxider reagerar och sammansmälter med andra mineral.

15. Vad är blekjorden ett resultat av, enligt texten?

- A Att vattnet avgett näring till mineraljorden.
- B Att vattnet höjt pH-värdet i mineraljorden.
- C Att vattnet urlakat metaller ur mineraljorden.
- D Att vattnet höjt salthalten i mineraljorden.

16. Texten beskriver vattnets strömning genom jord och berg ner till grundvattennivån. Vilken aspekt av denna process är beskrivningen framför allt inriktad på?

- A Den fortlöpande förändringen av vattnets kemiska sammansättning.
- B Den negativa inverkan som människan haft på vattnets ursprungliga kemi.
- C Sambandet mellan geologin på platsen och mängden kemiskt rent grundvatten.
- D Grundvattennivåns betydelse för geologins beskaffenhet och kemi.

KVINNOR OCH OMSORG

Vi som idag forskar om omsorg arbetar inom ett fält som inte fanns som forskningsområde för 20 år sedan. De fenomen vi kallar omsorg och omsorgsarbete fanns innan dess, men de föll utanför dåtida vetenskapers intresseområden. Kvinnovetenskapen, feministisk och annan nutida vetenskapskritik har bidragit till att nya forskningsfält skapats. Ett sådant fält är omsorgsforskningen. Ett ivrigt och väl sammanhållet samtal förs över disciplin- och nationsgränser och det finns i dag skäl att tala om en väl utvecklad vetenskaplig diskurs om kvinnor och omsorg.

I feministiskt orienterad forskning har omsorg kommit att förknippas med en specifikt kvinnlig moral. Kvinnor (forskande och andra) har tillskrivits en omsorgsmoral som står i kontrast till en manlig, principstyrd rättvisemoral.

En startpunkt för den diskussion som kom att handla om kvinnors och mäns olika sätt att resonera i moraliska frågor var amerikanskan Carol Gilligans forskning från början av 1980-talet. Gilligan redovisade empiriska resultat som visade att kvinnors moraliska omdöme är mer beroende av sammanhanget än mäns och mer inflätat i relationer och berättelser om konkreta detaljer.

Gilligan, som arbetade inom kognitiv och moralisk utvecklingspsykologi, fann att kvinnliga försökspersoner blev förvirrade över ett moralens språk där till och med de mest personliga dilemman formulerades i termer av formella rättigheter och generella principer. Det var män som uppnådde det "högsta moraliska stadiet" enligt det poängsystem som tillämpades. Hon menade att definitionen av "mognad" borde förändras. Om vi ser att moralisk utveckling är något som relaterar till andra människor och deras behov så ser vi också att moralisk mognad kan innebära att jaget ses som inflätat i ett nät av förhållanden till andra och därmed ser vi att kvinnors sätt att resonera inte är ett tecken på svaghet eller bristfällighet.

Den anglosaxiska diskussionen om omsorg som "a labour of love" handlade länge främst om oavlönad omsorg i familjen. Den skandinaviska omsorgsforskningen med den norska sociologen Kari Wærness i spetsen, fokuserade däremot från början välfärdspolitiken och det avlönade omsorgsarbetet. Efterhand har därmed betoningen kommit att ligga mer på "labour" än "love" och mer på "omsorgens villkor" (organisationsformer m.m.) än på kvinnliga egenskaper. I och med att Kari Wærness myntade begreppet omsorgsrationalitet har omsorgen kommit att omfatta inte bara känslor och arbete, utan också förnuft – ett tänkesätt som är rationellt i förhållande till omsorgens mål och mening.

När jag under tidigt 1980-tal började forska om äldreomsorg var området nytt för mig och när jag skulle utforma ett forskningsprogram tyckte jag det var viktigt att fundera över de val vi gör i forskningsarbetet: val av perspektiv, teori och metod. Jag tänkte mig inte att forskare, vare sig kvinnliga eller manliga, har eller bör ha en särskild sorts moral. Men den frihet vi har som forskare gör att vi kan avkrävas och kräva av oss själva en högre grad av personligt och moraliskt ansvar i vårt arbete än av den som t.ex. står vid det löpande bandet i en industri. Forskningsarbete ställer med andra ord krav på ett etiskt förhållningssätt som inte är liktydigt med regelföljande, utan tvärtom kräver medvetandegörande och reflektion över den moral som kommer till uttryck i våra egna handlingar och de val vi gör.

I forskningsarbete följer vi, som i andra praktiker, vissa traditioner, procedurer och rutiner. I de seder och bruk vi följer bor en viss moral: värden som vi till vardags inte reflekterar över, men som kan granskas ur etisk synpunkt. Vi kan med andra ord granska sedligheten hos våra egna sedvänjor. Arbetar vi inom etablerade, "mogna" och ibland stelnade paradigmer är det antagligen lätt hänt att vi går på i gamla spår vad gäller såväl metodologiska som etiska frågor. Vi ser vår forskning som moraliskt oantastlig om den klarar en granskning enligt givna etiska regler. Men när nya forskningsområden skapas sker det inte sällan i protest mot det gamla.

Ifrågasättandet av hittillsvarande sanningar kan komma att omfatta teorier, metoder och själva frågan om vad vetenskaplig kunskap är liksom frågan om vad som är ett anständigt förhållningssätt till de människor vi forskar om och vars liv och erfarenheter vi uttalar oss om.

Den feministiska vetenskapskritiken har legat i frontlinjen för ett frågande som handlar om det "forskande subjektet" och om hur beroende av sitt sociala sammanhang den vetenskapliga kunskapen är. Hur allmängiltig och hållbar är den kunskap som vi tillägnar oss när vi läser våra klassiker och skolas in i etablerade teorier och vetenskapliga traditioner? Vad är det vi tränas att se och att inte se? Vad är det vi lär oss att hålla utkik efter och att bortse ifrån? Feminister, och andra representanter för förbisedda erfarenheter, har ställt frågan: hur ojäviga, universella och representativa är de bilder av samhället och människan som producerats av ett vetenskapssamhälle dominerat av vita, europeiska och nordamerikanska män?

Inom kvinnovetenskapen har kritik riktats särskilt mot de vetenskapliga traditioner som förlitar sig helt på kvantitativa metoder och som under vårt sekel kommit att inta en dominerande ställning inom samhällsvetenskapen. Medan dessa vetenskapliga traditioner har legitimerat sig själva genom att hänvisa till sin metod såsom den enda vetenskapliga har tendensen funnits inom kvinnovetenskapen att lika dogmatiskt hävda kvalitativa metodens överlägsenhet främst då ur moralisk synpunkt.

Som jag ser det frångår man sig i båda fallen personligt ansvar genom att tillskriva sin metod autonoma och generella kvaliteter – vetenskapliga eller moraliska.

När jag läser Zygmunt Baumans analys av hur moraliska problem betraktas i ett postmodernt perspektiv slår det mig att likheterna är stora mellan postmodern filosofi och vad som beskrivits som ett feminint förhållningssätt till moraliska dilemman. I båda finns den bristande tilltron till generella principer och universella sanningar; insikten att det finns konflikter av moraliskt slag som inte kan lösas; en kontext- och situationsmedvetenhet som kan kräva ett detaljrikt berättande och resonering. Hos kvinnor som forskar om omsorg kan vi ibland finna liknande sätt att se och arbeta. Så kan vi också beskriva ett tänkesätt som är vanligt bland hemtjänstens vårdbiträden.

Har kvinnor i praktiskt omsorgsarbete tänkt "postmodernt" innan ordet var uppfunnet? Har den omsorgsmoral som i såväl byråkratiska organisationsformer som i kognitiv och moralisk utvecklingsteori betraktats som gammaldags äntligen blivit tidsenlig ur moralfilosofisk synpunkt?

Bauman menar att det postmoderna perspektivet öppnar för en förståelse av moraliskt liv som kan göra livet mer moraliskt, men knappast lättare. Det postmoderna perspektivet erbjuder en visdom som försonat sig med idén att oredan i människors tillvaro är här för att stanna, men den postmoderna miljön gör det svårare att handla i enlighet med denna visdom.

Det språk som talas av postmoderna moralfilosofer (feminister och andra) speglar visserligen knappast en strävan efter dialog med de omsorgsarbeterskor som i sin praktik tänkt liknande tankar. Men det tänkesätt som finns hos kvinnor i praktiskt omsorgsarbete skulle kunna hämta moraliskt stöd hos dessa moralfilosofer. En sådan allians, gentemot dem som bestämmer över omsorgens villkor, skulle kanske kunna förbättra överlevnadsvillkoren för en omsorgsmoral, som haft en hel del att kämpa mot redan under den epok vi kallar den moderna.

Rosmari Eliasson Lappalainen

Uppgifter till texten KVINNOR OCH OMSORG

17. Textförfattaren förordar ett samarbete mellan omsorgsarbeterskor och moralfilosofer. Varför behövs detta, anser hon?

- A För att ge moralfilosoferna en konkret inblick i hur deras teorier kan leda till praktiska förbättringar inom vården.
- B För att moralfilosoferna ska inse att deras moraliska ställningstaganden har mycket litet med dagens verklighet att göra.
- C För att få omsorgsarbeterskorna att förstå att deras arbetsuppgifter medför orimliga moraliska krav.
- D För att omsorgsarbeterskorna med större tyngd ska kunna försvara sin moral inför beslutsfattarna.

18. Den feministiska forskningen har riktat kritik mot den etablerade vetenskapen. Vilken är enligt textförfattaren en av de grundteser som ifrågasatts?

- A Att forskningsresultaten i huvudsak måste grundas på mätbara fakta.
- B Att forskningsmoralen är beroende av den forskningsmetod som tillämpas.
- C Att verklig kunskap måste utgå från den egna personliga erfarenheten.
- D Att vetenskap och forskning är samma sak.

19. Hur kan man utifrån texten bäst sammanfatta Carol Gilligans forskningsresultat?

- A Kvinnors moraliska bedömningar är inbördes ganska lika, medan mäns bedömningar i högre grad varierar mellan individer.
- B Kvinnors moraliska bedömningar motiveras i första hand av det allmänna bästa, medan män i högre grad låter den egna nyttan styra.
- C Kvinnors moraliska bedömningar tar hänsyn till de förutsättningar som råder i varje enskilt fall, medan män följer allmänna principer.
- D Kvinnors moraliska bedömningar är desamma i både arbetsliv och privatliv, medan män tillämpar olika måttstockar vid olika tillfällen.

20. Vilken alternativ rubrik fångar bäst textens huvudpoäng?

- A Kvinnliga omsorgsforskare – subjekt eller objekt?
- B Kvinnors omsorgsmoral – en filosofi i tiden?
- C Kvinnlig omsorgsforskning – en hotad disciplin?
- D Kvinnors omsorgsarbete – mera ”love” än ”labour”?

SVENSKA STYRKOR (A–F)

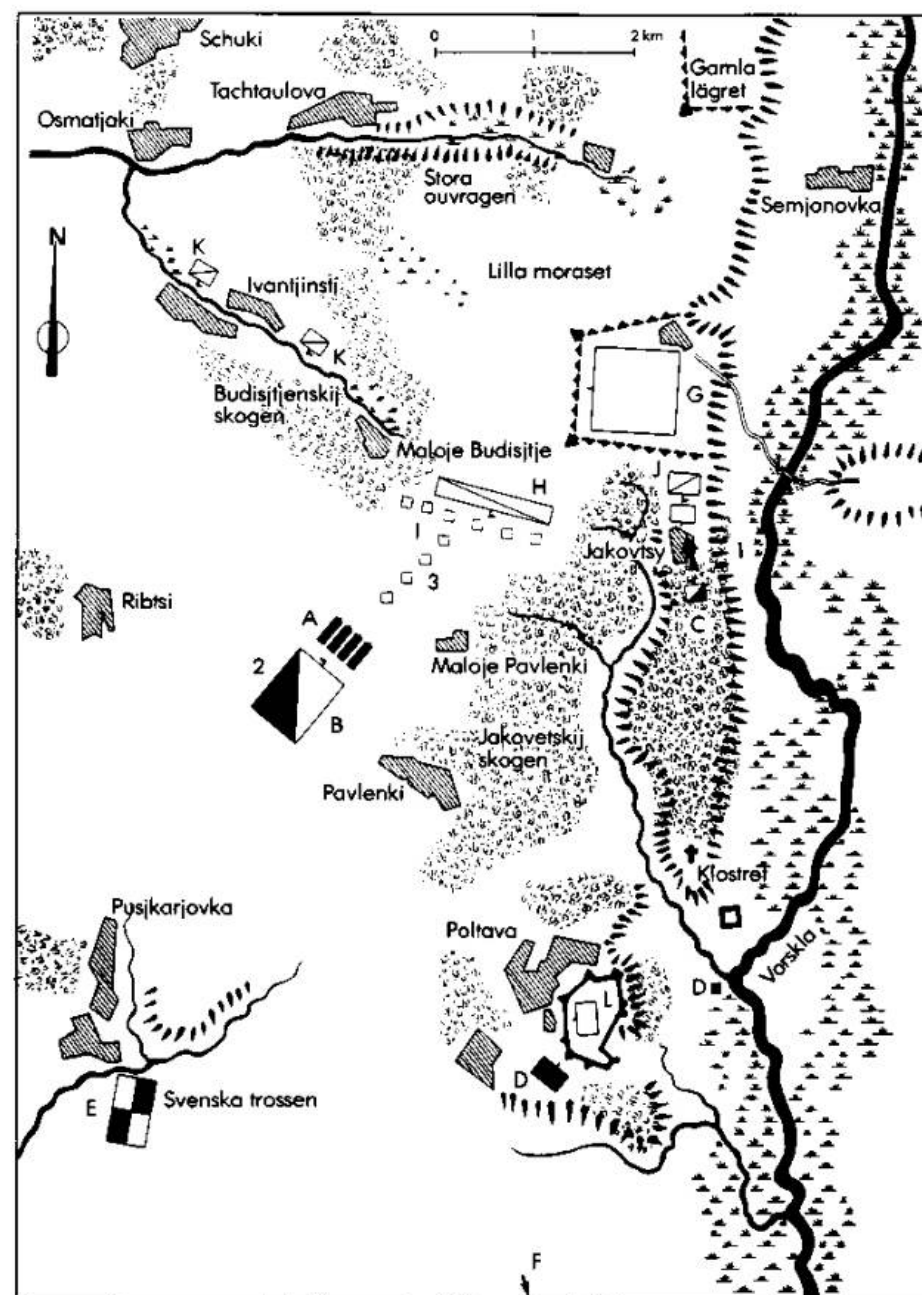
- A. 8 200 man infanteri (18 bataljoner), 4 artilleripjäser.
- B. 7 800 man kavalleri (109 skvadroner).
- C. Vallackregementet: 1 000 man irreguljärt kavalleri (12 skvadroner).
- D. Trupperna i belägringsverken: 1 100 man infanteri (2 1/2 bataljoner), 200 man kavalleri (4 skvadroner), 2 artilleripjäser.
- E. Trossen: 2 000 man kavalleri (25 skvadroner), ett mindre antal avdelade infanterister, ett okänt antal kosacker och zaporoger, 28 artilleripjäser.
- F. Olika avdelningar utanför kartan vid nedre Vorskla: 1 800 man kavalleri (16 skvadroner).

RYSKA STYRKOR (G–L)

- G. 25 500 man infanteri (51 bataljoner), 73 artilleripjäser.
- H. 9 000 man kavalleri (85 skvadroner), 13 artilleripjäser.
- I. Skanslinjen: 4 000 man infanteri (8 bataljoner), 16 artilleripjäser.
- J. Postering vid Jakovtsy: 1 000 man infanteri (2 bataljoner), 1 000 man kavalleri (8 skvadroner).
- K. Ett okänt antal kosacker.
- L. Poltavas besättning: 4 000 man infanteri, 28 artilleripjäser.

DE INLEDANDE OPERATIONERNA (1–3)

1. Det svenska Vallackregementet utför ett avledande anfall mot Jakovtsy.
2. De svenska huvudkrafterna marscherar upp. Kavalleriet försenas genom felridningar.
3. Svenskarna upptäcks. Ryssarna slår larm; det ryska kavalleriet ställer upp till strid.

1. **Hur många skvadroner ingick i den svenska styrka som befann sig cirka 5 km söder om Gamla lägret?**

- A 4
- B 8
- C 12
- D 109
- E 154

2. **Hur långt var avståndet mellan den största svenska och den största ryska infanteristyrkan, mätt från mittpunkten på den figur som symboliserar respektive styrka?**

- A 3 km
- B 4 km
- C 5 km
- D 6 km
- E 7 km

STUDIEMEDEL 1994/95

Antal studerande som erhållit studiemedel samt utbetalda belopp (miljoner kronor) fördelade efter stödform och utbildning 1994/95.¹⁾

	Gymnasial utbildning						Högskoleutbildning					
	Gymna- sieskola m m ²⁾	Folkhög- skola	Komvux	Utlands- studier	Summa	Varav andel kvinnor i procent	Grundläggande hög- skoleutbild- ningar	Forskar- utbild- ning	Övriga ⁴⁾	Utlands- studier	Summa	Varav andel kvinnor i procent
Antal stödtagare ³⁾												
Studiebidrag	11 248	10 620	26 682	412	48 962	57,9	195 988	971	1 342	14 843	213 144	55,3
Studielån	6 592	7 656	17 427	315	31 990	57,5	143 999	707	1 001	11 905	157 612	54,2
Extra studiemedel	2 094	462	66	235	2 857	58,5	5 778	20	299	10 517	16 614	57,5
Utbetalda belopp, miljoner kronor												
Studiebidrag	155,7	144,6	282,2	5,5	588,0	56,6	2 890,0	14,9	18,6	201,3	3 124,8	54,2
Studielån	222,0	259,7	479,0	10,5	971,2	56,7	5 280,2	29,4	35,3	407,3	5 752,2	53,2
Extra studiemedel	49,8	2,2	0,3	5,0	57,3	59,9	37,0	0,2	7,0	308,3	352,5	50,4
Summa studielån ⁵⁾	271,9	262,0	479,3	15,5	1 028,7	56,8	5 317,3	29,7	42,3	715,7	6 105,0	53,2
Summa studiemedel ⁶⁾	427,6	406,6	761,5	21,0	1 616,7	56,8	8 207,3	44,6	60,9	917,0	9 229,8	53,6

1) Tabellen visar antal studerande och belopp som utbetalats under budgetåret och som beviljats för höstterminen 1994 och vårterminen 1995.

2) Inkl vissa gymnasiala utbildningar med annan huvudman än kommun eller landsting.

3) Antal studerande som fått studiemedel för hela eller någon del av året.

4) Andra eftergymnasiala utbildningar än högskoleutbildningar.

5) Studielån + extra studiemedel.

6) Studiebidrag + studielån + extra studiemedel.

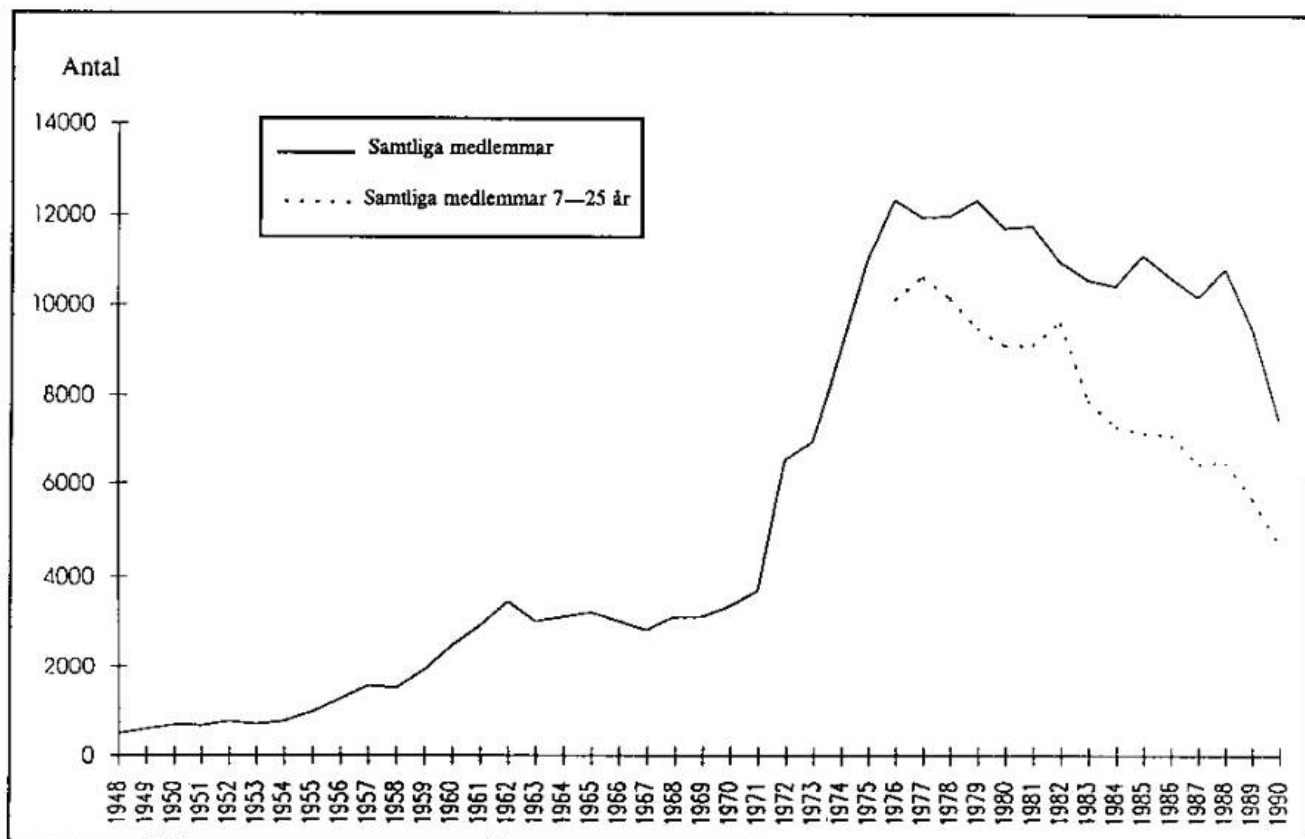
3. **Hur mycket studiemedel betalades sammanlagt ut budgetåret 1994/95?**

- A 2,6 miljarder kr
- B 9,2 miljarder kr
- C 10,8 miljarder kr
- D 15,3 miljarder kr
- E 18,0 miljarder kr

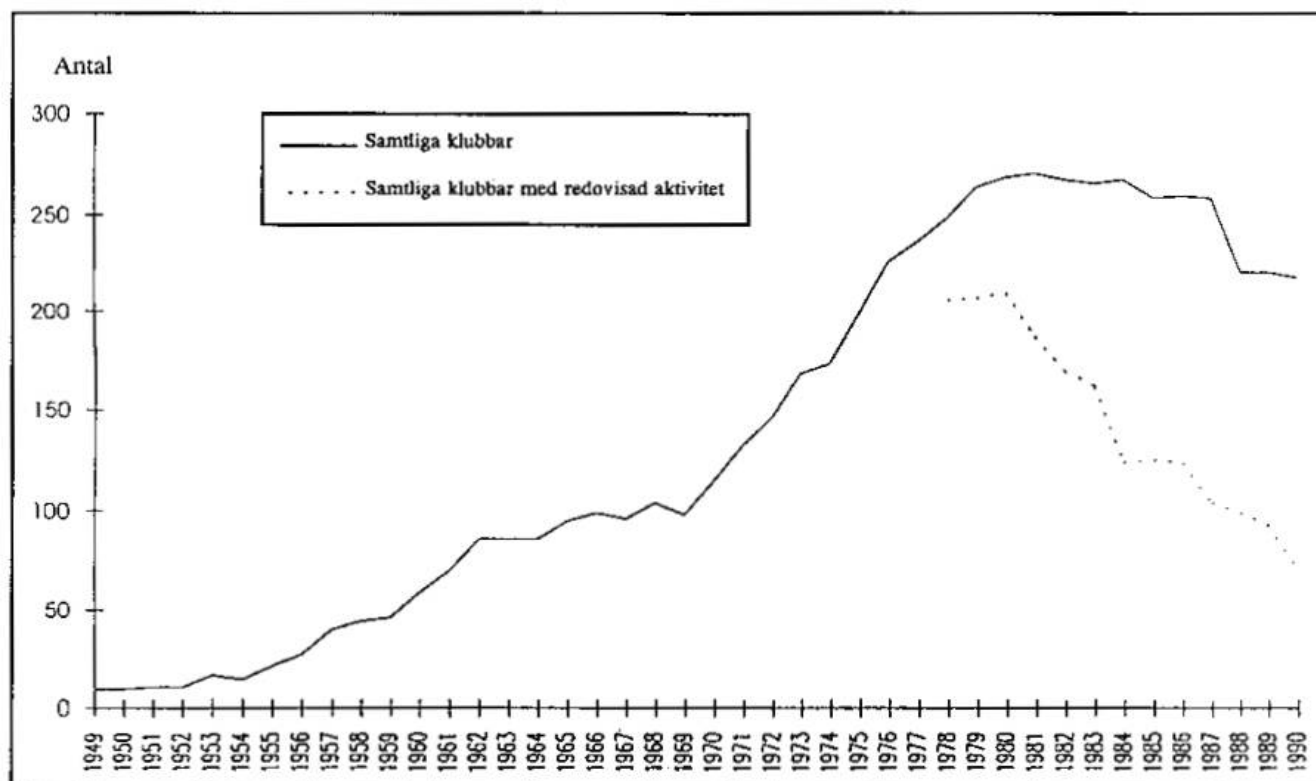
4. **Hur många män i gymnasial utbildning fick extra studiemedel budgetåret 1994/95?**

- A 869
- B 1 186
- C 1 452
- D 1 671
- E 2 026

ORGANISATIONEN FÄLTBIOLOGERNA 1948–1990

Totalt antal medlemmar 1948–1990 inom organisationen Fältbiologerna. Antalet medlemmar i åldrarna 7–25 år anges för åren 1976–1990.

Totalt antal klubbar 1949–1990 inom organisationen Fältbiologerna. Antalet klubbar med redovisad aktivitet anges för åren 1978–1990.

5. **Hur många klubbar redovisade inte någon aktivitet 1983?**
- A 100
 - B 120
 - C 130
 - D 140
 - E 160
6. **Hur stort var det genomsnittliga antalet medlemmar i åldrarna 7–25 år per klubb det år när det totala antalet medlemmar i dessa åldrar var som störst?**
- A 25
 - B 45
 - C 60
 - D 200
 - E 450

ALLMÄN SJUKFÖRSÄKRING – ETT ALTERNATIVT FÖRSLAG

Förslag till ersättningsnivåer i olika skikt av inkomsten vid sjukdom fram till tiden för ålderspension. Den ersättningsgrundande årsinkomsten anges i basbelopp (bb). Inkomsttagarnas fördelning på de olika skikten motsvarar förhållandena år 1992. Ett basbelopp 1992 = 32 200 kr.

Ersättningsgrundande inkomst		Kompensationsgrad inom skiktet:	0%	0%	0%	Summa:
		Antal inkomsttagare inom skiktet:	40 000	6 500	5 400	51 900
15 bb.		Andel av samtliga inkomsttagare:	0,8	0,1	0,1	1,0
		Kompensationsgrad inom skiktet:	60%	60%	60%	
		Antal inkomsttagare inom skiktet:	138 000	18 000	14 000	170 000
10 bb.		Andel av samtliga inkomsttagare:	2,8	0,4	0,3	3,5
		Kompensationsgrad inom skiktet:	75%	Avtrappning	60%	
		Antal inkomsttagare inom skiktet:	262 000	33 500	26 000	321 500
7,5 bb.		Andel av samtliga inkomsttagare:	5,3	0,7	0,5	6,5
		Kompensationsgrad inom skiktet:	90%	Avtrappning	60%	
		Antal inkomsttagare inom skiktet:	3 642 000	355 000	372 000	4 369 000
Ålder		Andel av samtliga inkomsttagare:	74,1	7,2	7,6	88,9
20	30	40	50	55	60	(65 Ålderspension)
Antal inkomsttagare inom olika åldersintervall:			4 082 000	413 000	417 400	4 912 400
Andel inkomsttagare inom olika åldersintervall:			83,1	8,4	8,5	100

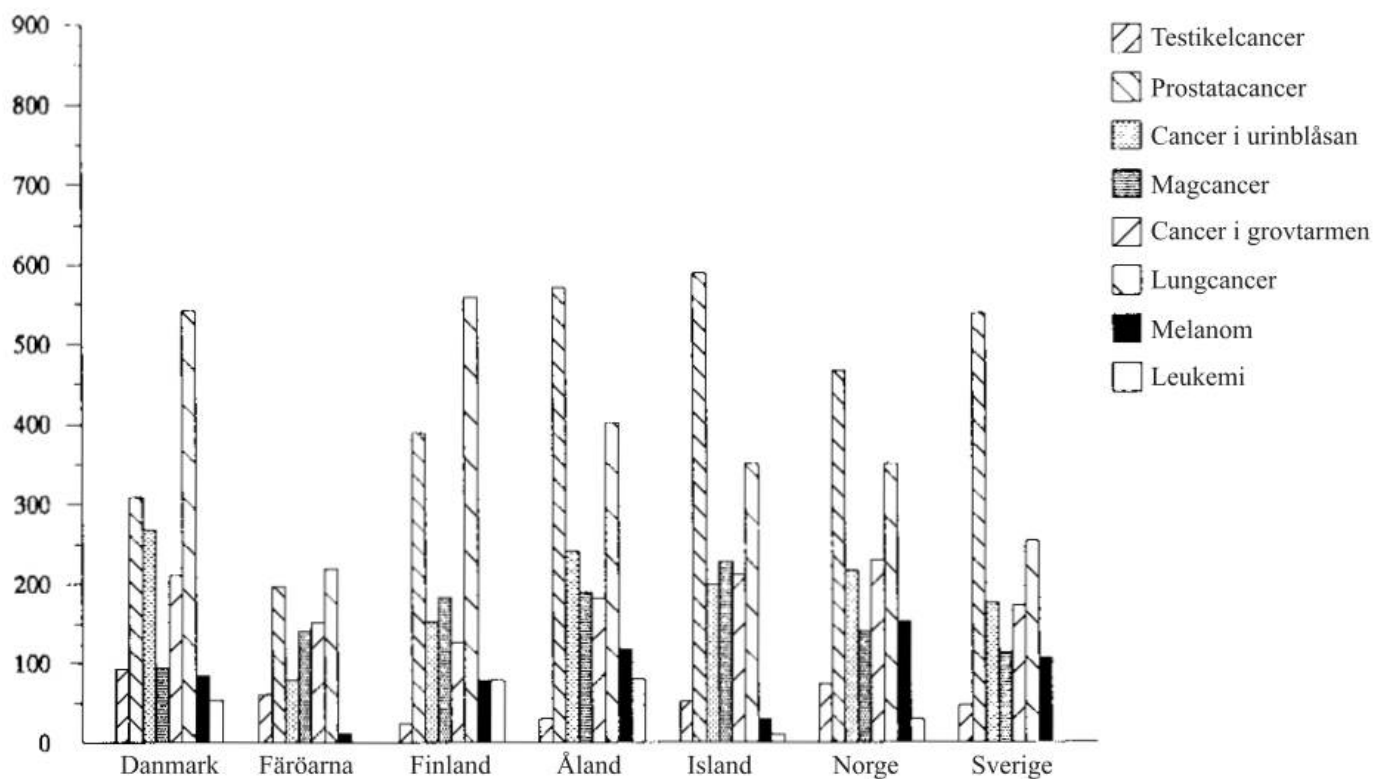
Exempel: En 50-åring med en årsinkomst på 12 basbelopp skulle enligt förslaget få följande sjukersättning:

- 90 procent av inkomsten upp till 7,5 basbelopp
- 75 procent av inkomsten från 7,5 upp till 10 basbelopp
- 60 procent av inkomsten från 10 upp till 12 basbelopp

7. Enligt förslaget skulle den del av årsinkomsten som ligger över ett visst belopp inte ge någon kompensation alls vid sjukdom. **Vilket är detta belopp?**
- A 193 200 kr
 - B 289 800 kr
 - C 322 000 kr
 - D 483 000 kr
 - E 519 000 kr
8. **Hur stor andel av samtliga inkomsttagare skulle få den högsta angivna kompensationsgraden vid sjukdom, dvs. 90 procent av hela inkomsten?**
- A 74,1 procent
 - B 79,4 procent
 - C 83,1 procent
 - D 88,9 procent
 - E 91,5 procent

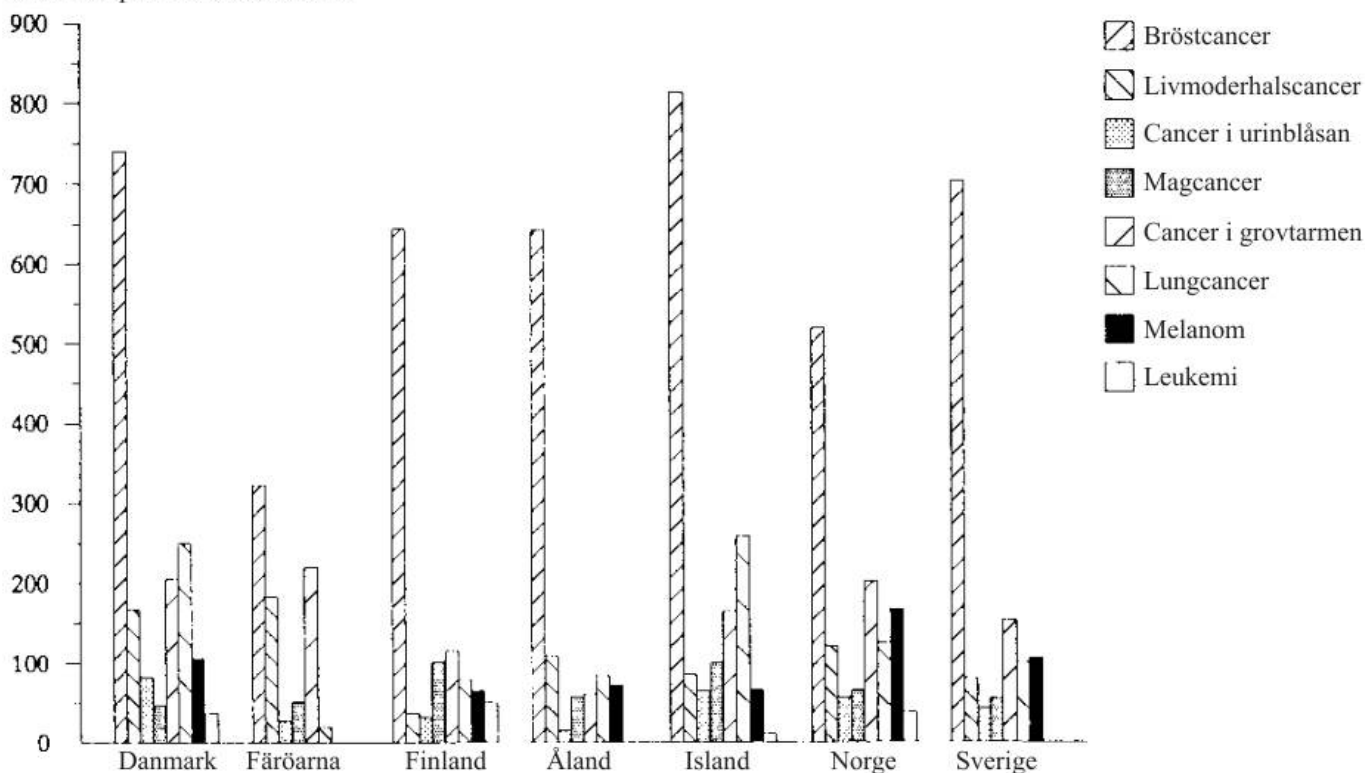
CANCERFALL I NORDEN 1989/90

Antal fall per 1 000 000 män

Nyupptäckta fall av cancer bland män i Norden 1989/90 uppdelade på cancerform.

Antal fall per 1 000 000 kvinnor

Nyupptäckta fall av cancer bland kvinnor i Norden 1989/90 uppdelade på cancerform.

9. **Vilka två cancerformer drabbade vardera en dubbelt så stor andel män i Danmark som i Sverige?**
- A Testikelcancer och prostatacancer
 - B Cancer i grovtarmen och lungcancer
 - C Prostatacancer och melanom
 - D Cancer i urinblåsan och cancer i grovtarmen
 - E Testikelcancer och lungcancer
10. **Hur många var de nyupptäckta fallen av prostatacancer i Sverige jämfört med de nyupptäckta fallen av livmoderhalscancer i Sverige?**
- A 30 färre per 1 000 000
 - B 160 färre per 1 000 000
 - C 460 fler per 1 000 000
 - D 620 fler per 1 000 000
 - E 650 fler per 1 000 000

TV-TITTARVANOR

Olika befolkningskategoriers TV-tittande en genomsnittlig dag åren 1980–1992. Totalt respektive uppdelat efter kön, ålder och utbildningsnivå. Procent och minuter.

	Procent som tittar													Tittartid i minuter												
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Tot bef	79	74	78	76	75	76	75	80	76	76	79	80	80	118	95	120	104	104	105	100	120	102	104	108	117	123
Män	80	75	79	77	76	76	77	80	77	76	80	80	82	121	101	125	110	110	109	104	123	106	108	115	126	128
Kvinnor	79	72	78	74	74	75	74	80	76	75	78	79	78	114	89	115	98	99	102	95	116	98	99	101	110	118
9-14	90	85	87	85	86	85	83	86	81	84	84	85	86	136	104	131	105	113	109	92	114	94	97	92	101	121
15-24	72	65	71	70	70	69	68	75	66	67	74	73	76	100	79	100	87	90	84	82	101	75	78	96	98	109
25-44	75	68	74	70	70	72	70	75	72	70	73	73	73	105	83	105	89	89	93	85	104	86	85	88	91	100
45-64	81	75	80	78	76	78	78	81	79	78	80	80	81	124	100	126	113	110	113	110	126	111	112	109	118	124
65-99	86	82	87	85	84	84	87	90	89	88	90	92	91	144	123	158	144	138	143	139	168	157	163	156	185	173
Förgym	81	76	81	79	77	78	79	83	81	80	83	84	83	125	102	132	115	114	118	114	137	122	125	125	143	144
Gymn	76	70	76	73	73	74	73	78	73	72	74	77	76	111	89	111	97	98	99	95	112	92	93	96	105	112
Eftergym	71	65	70	66	67	68	67	74	69	68	76	73	74	94	74	92	80	81	85	81	96	81	82	89	88	97

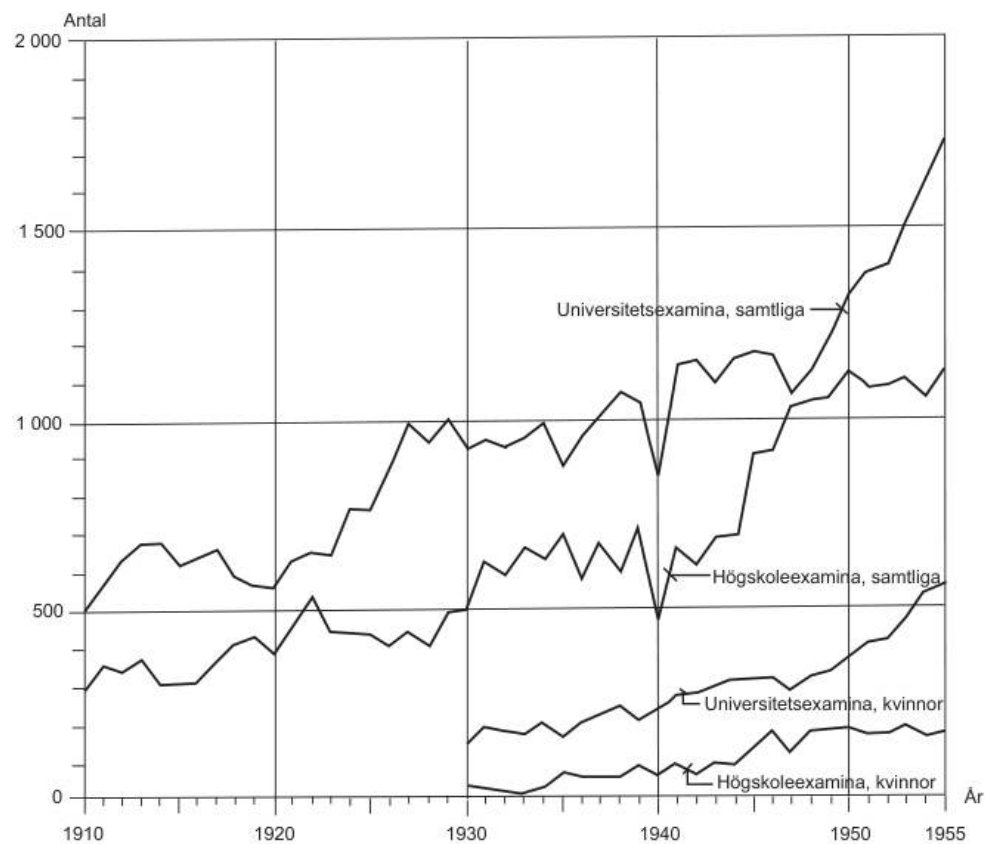
Olika befolkningskategoriers tittande på olika TV-kanaler och ägnad tid åt TV en genomsnittlig dag 1992. Totalt respektive uppdelat efter kön, ålder och utbildningsnivå. Procent.

Procent som tittar	Tot befolkn	Män	Kvinnor	9-14	15-24	25-44	45-64	65-99	Förgym	Gymn	Eftergym
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
SVT (Kanal1 och TV2)	70	71	68	67	56	62	74	89	77	64	66
Annan tv (mark- o sat-tv)	36	37	35	53	49	36	32	24	29	40	35
Grannlands-tv	1	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1
Svenska kanaler	79	80	77	83	73	72	80	91	83	75	73
Utländska kanaler	7	11	4	14	14	7	5	3	5	8	6
Tv inklusive video	81	83	80	88	79	75	81	91	84	78	76
mindre än 1/2 tim	4	4	3	3	3	4	4	2	3	4	5
1/2 - mindre än 1 tim	10	10	10	11	11	11	10	5	8	10	11
1 - mindre än 2 tim	19	19	19	28	22	19	18	14	16	18	24
2 - mindre än 3 tim	18	19	18	18	16	18	20	19	19	19	14
3 - mindre än 4 tim	15	14	16	12	14	11	14	26	19	13	10
4 tim -	14	15	13	13	11	9	15	24	18	12	10
senaste veckan	97	97	97	99	98	96	97	97	97	98	96
senaste månaden	99	99	99	99	99	99	99	99	99	99	99
senaste året	99	99	100	100	99	99	99	99	99	99	100

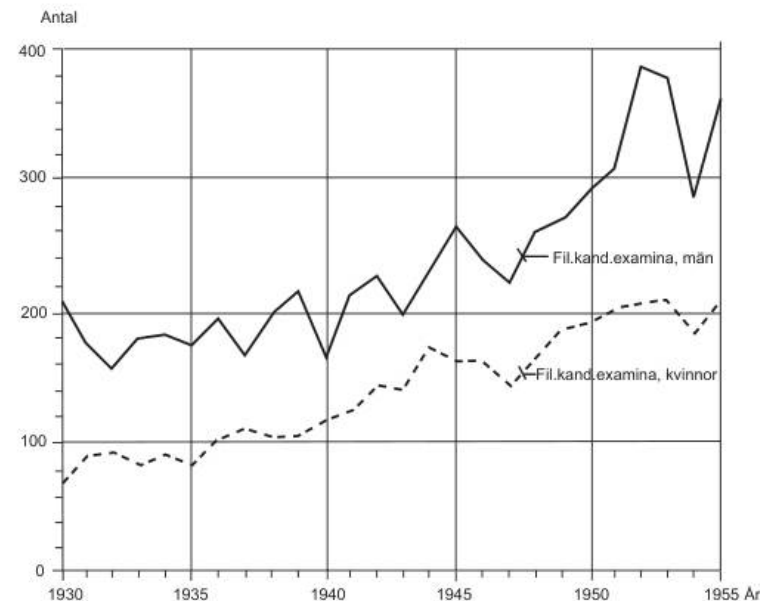
Med svenska kanaler avses Kanal 1, TV2 och TV4 samt satellit-kanalerna TV3 och TV5 NORDIC. Utländska kanaler är övriga satellit-kanaler och de nordiska grannlänernas tv.

11. **Hur många av dem som hade eftergymnasial utbildning tittade på TV i två timmar eller mer under en genomsnittlig dag 1992?**
- A En av fyra
 - B En av tre
 - C Två av fem
 - D Tre av fem
 - E Två av tre
12. **Vilket av följande påståenden är korrekt vad gäller 45–64-åringarnas TV-tittande en genomsnittlig dag 1992?**
- A 45–64-åringarna ägnade 85 minuter åt att titta på TV; 80 minuter åt svenska kanaler och 5 minuter åt utländska kanaler.
 - B $\frac{2}{3}$ av 45–64-åringarna tittade enbart på SVT medan $\frac{1}{4}$ enbart tittade på annan TV.
 - C 25 procent av 45–64-åringarna tittade inte på TV över huvud taget.
 - D I gruppen 45–64-åringar tittade 8 av 10 på svenska kanaler och 1 av 20 på utländska kanaler.
 - E Jämfört med totalbefolkningen ägnade 45–64-åringarna längre tid åt SVT men kortare tid åt annan TV.

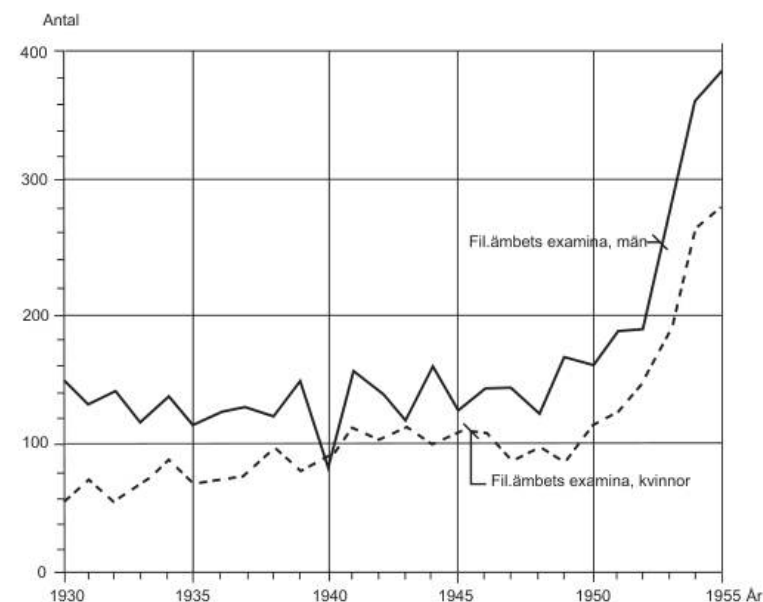
AKADEMISKA EXAMINA 1910–1955

Totalt antal examina avlagda vid universitet och högskolor åren 1910–1955. Examina avlagda av kvinnor redovisas också separat från och med år 1930.

Antal filosofie kandidatexamen avlagda av män respektive kvinnor åren 1930–1955.

Antal filosofie ämbetsexamen avlagda av män respektive kvinnor åren 1930–1955.

13. **Hur många fler universitets- och högskoleexamina avlades år 1955 jämfört med 1910?**

A 800
B 1 200
C 2 100
D 2 300
E 2 800

14. **Vilket år avses?**

Det totala antalet avlagda filosofie ämbetsexamina ökade med omkring 35 procent jämfört med året innan. Samtidigt minskade det totala antalet avlagda filosofie kandidatexamina med 20 procent.

A 1931
B 1940
C 1945
D 1952
E 1954

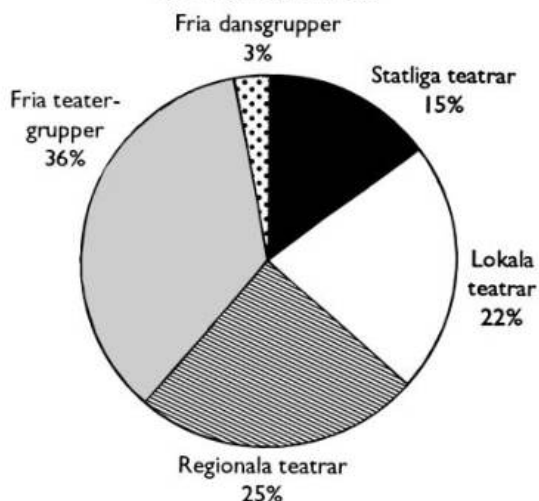
TEATER- OCH DANSGRUPPERS VERKSAMHET 1994/95

Verksamhet vid statliga, regionala och lokala teatrar samt fria teater- och dansgrupper 1994/95 med avseende på antal uppsättningar, föreställningar och besök. Antal och procent. (BoU = barn och ungdom)

	Antal egna uppsättningar			Antal föreställningar			Antal besök		
	totalt	%	därav för BoU	totalt	%	därav för BoU	totalt	%	därav på BoU-föreställningar
Statliga teatrar	136	19	30	3 054	15	877	760 600	27	141 900
Lokala teatrar	115	16	22	4 405	22	1 259	836 600	30	136 100
Regionala teatrar	175	25	62	4 959	25	2 196	546 700	19	197 900
Fria teatergrupper	217	31	122	7 179	36	5 019	628 300	22	412 300
Fria dansgrupper	57	8	10	512	3	146	46 900	2	12 000
Summa	700	100	246	20 109	100	9 497	2 819 100	100	900 200

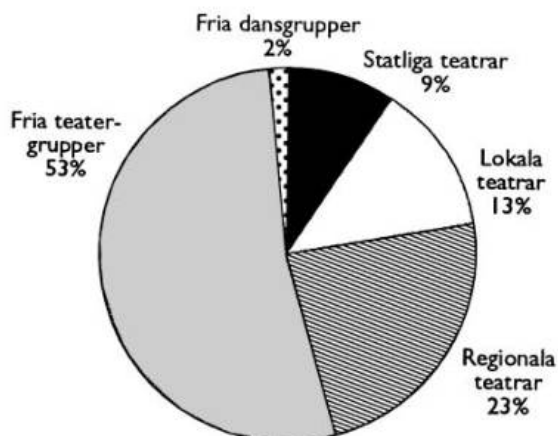
Totalt antal föreställningar 1994/95 procentuellt fördelat på statliga, regionala och lokala teatrar samt fria teater- och dansgrupper.

Totalt antal: 20 109

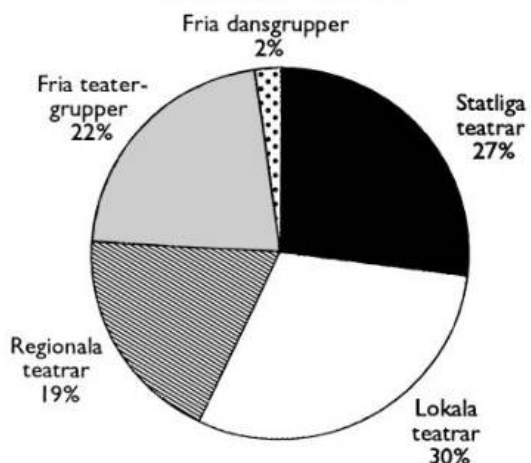
Totalt antal föreställningar för barn och ungdom 1994/95 procentuellt fördelat på statliga, regionala och lokala teatrar samt fria teater- och dansgrupper.

Totalt antal: 9 497

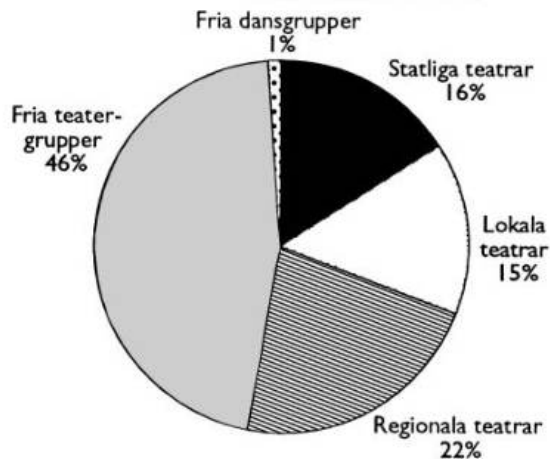
Totalt antal besök vid föreställningar 1994/95 procentuellt fördelat på statliga, regionala och lokala teatrar samt fria teater- och dansgrupper.

Totalt antal: 2 819 100

Totalt antal besök vid föreställningar för barn och ungdom 1994/95 procentuellt fördelat på statliga, regionala och lokala teatrar samt fria teater- och dansgrupper.

Totalt antal: 900 200

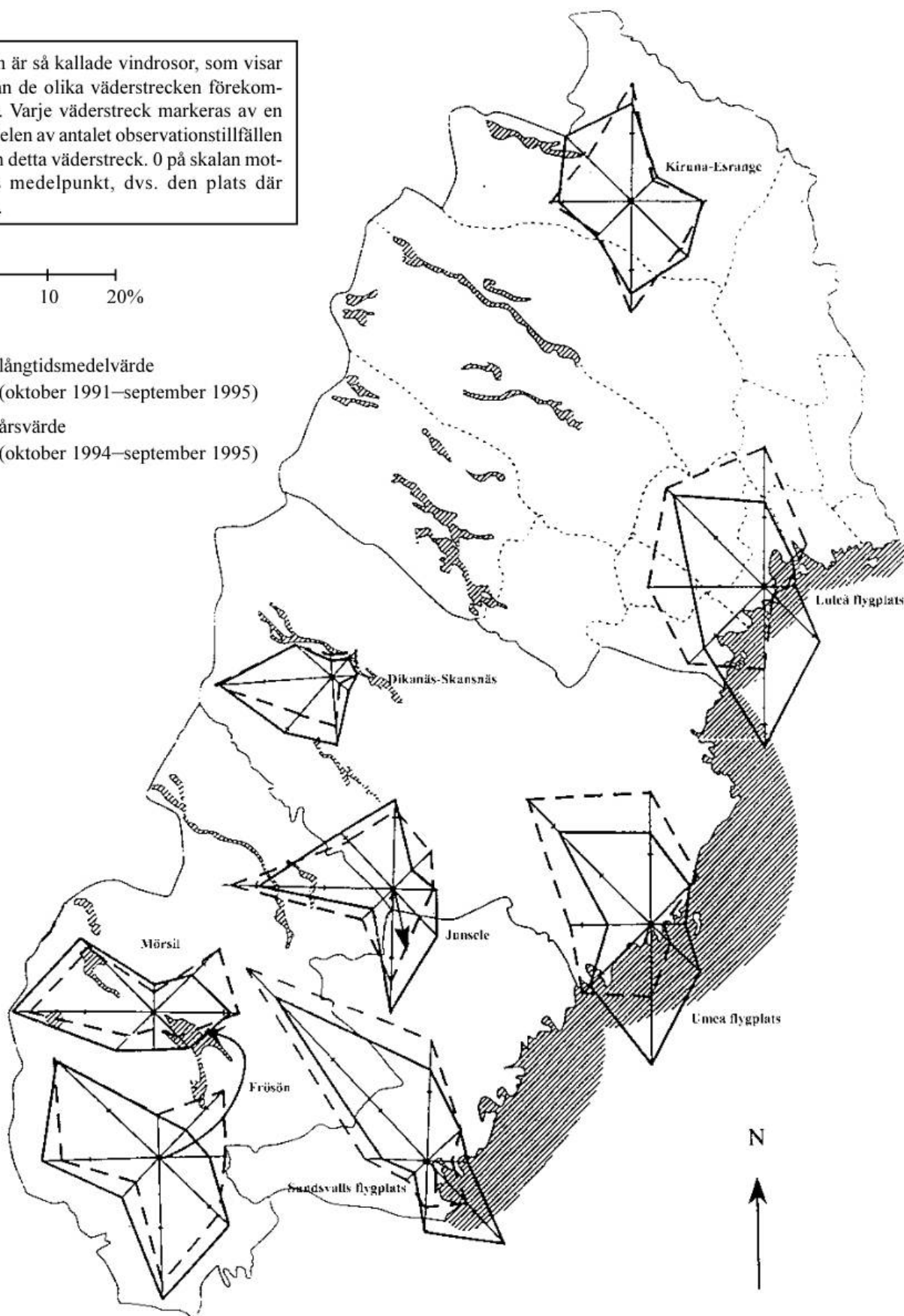
15. **Hur stor andel av de regionala teatrarnas föreställningar riktade sig till barn och ungdom?**
- A 19 procent
 - B 23 procent
 - C 25 procent
 - D 44 procent
 - E 50 procent
16. **Vilken av nedanstående arrangörer svarade för mindre än 1/10 av föreställningarna för barn och ungdom men hade störst antal besök per sådan föreställning?**
- A Statliga teatrar
 - B Lokala teatrar
 - C Regionala teatrar
 - D Fria teatergrupper
 - E Fria dansgrupper

VINDSTATISTIK FÖR NORRA SVERIGE

Figurerna på kartan är så kallade vindrosor, som visar hur ofta vinden från de olika väderstrecken förekommer på mätplatsen. Varje väderstreck markeras av en linje, som visar andelen av antalet observationstillfällen då vinden blåst från detta väderstreck. 0 på skalan motsvarar vindrosens medelpunkt, dvs. den plats där mätningarna gjorts.

20% 10 0 10 20%

----- långtidsmedelvärde
(oktober 1991–september 1995)
————— årsvärde
(oktober 1994–september 1995)

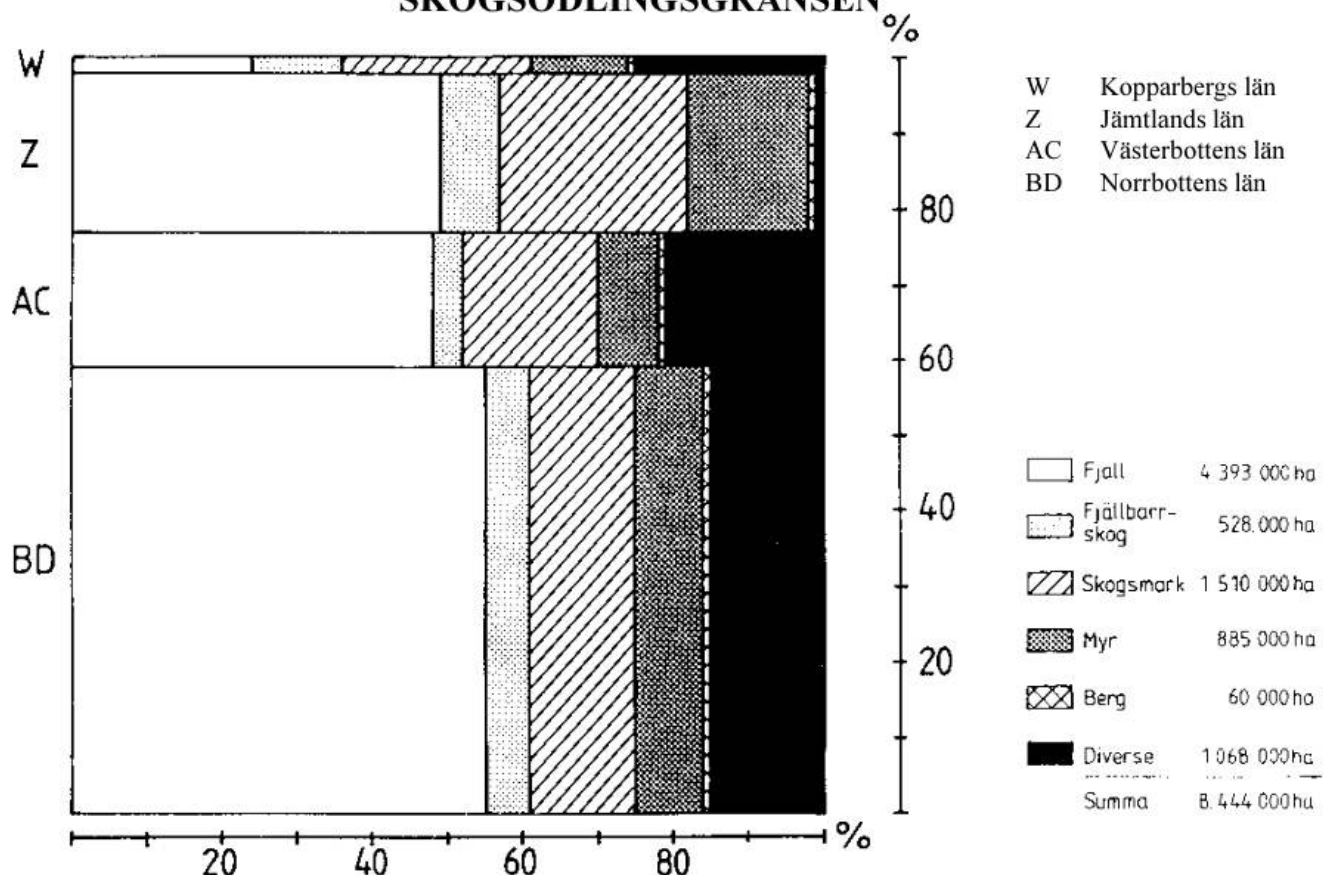

Vindriktningar på åtta platser¹ i norra Sverige. För varje plats redovisas den relativa frekvensen vindriktningar dels för perioden oktober 1991–september 1995 och dels för perioden oktober 1994–september 1995.

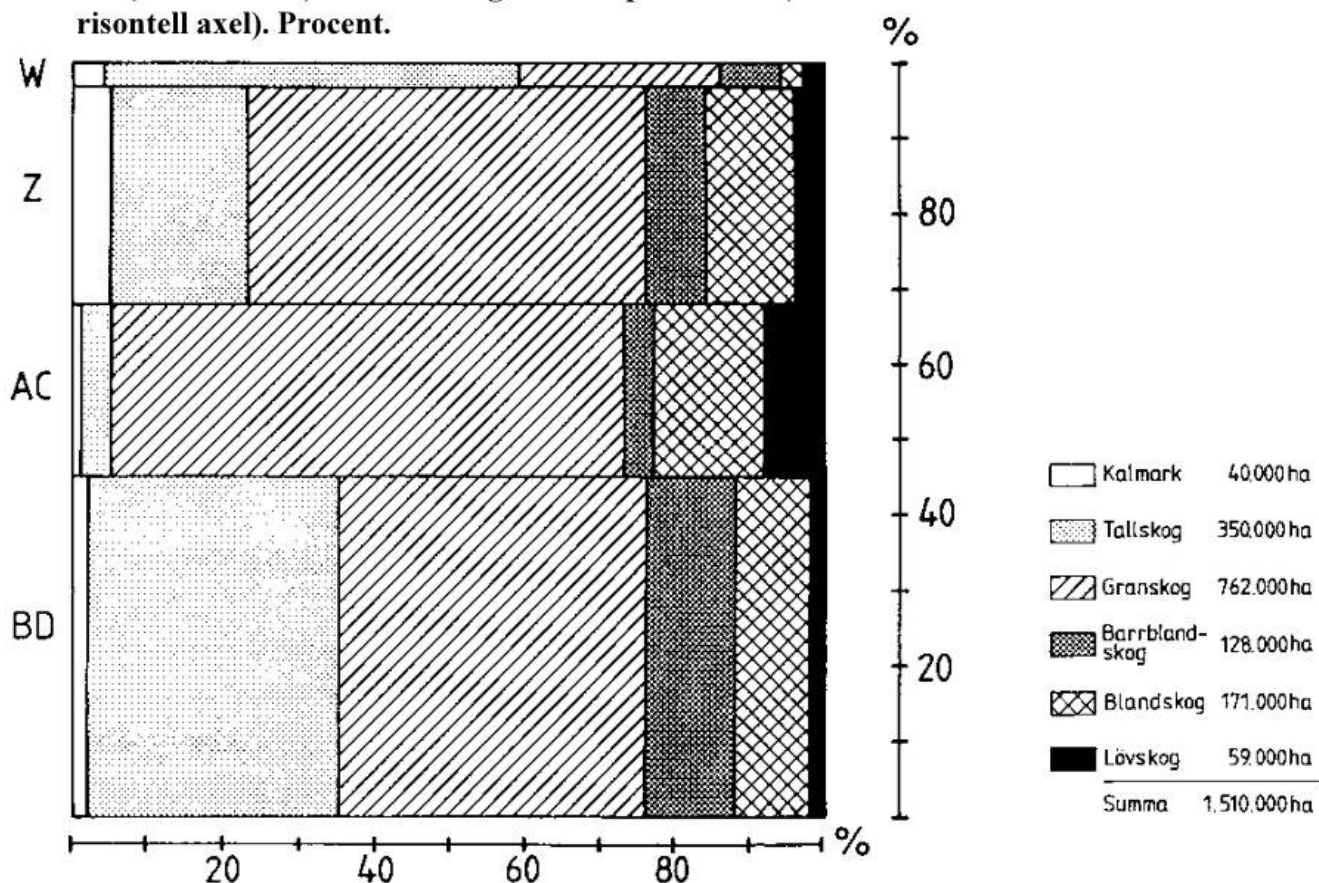
¹ Junseles och Frösöns exakta lägen är markerade med pilar

17. **Var noterades den största relativa frekvensen av östlig respektive västlig vind under perioden oktober 1991–september 1995?**
- A Kiruna-Esrange respektive Frösön
 - B Kiruna-Esrange respektive Mörsil
 - C Mörsil respektive Junsele
 - D Mörsil respektive Frösön
 - E Junsele respektive Frösön
18. **Under hur stor del av mätperioden oktober 1991–september 1995 var vindriktningen vid Luleå flygplats antingen västlig, nordvästlig eller nordlig?**
- A $1/3$
 - B $2/5$
 - C $3/5$
 - D $2/3$
 - E $3/4$

LAND- OCH SKOGSMARKSAREALEN OVANFÖR SKOGSODLINGSGRÄNSEN

Landarealen ovanför skogsodlingsgränsen. Fördelning på län (vertikal axel) och markslag inom respektive län (horisontell axel). Procent.

Skogsmarksarealen ovanför skogsodlingsgränsen. Fördelning på län (vertikal axel) och beståndstyp inom respektive län (horisontell axel). Procent.

19. **Hur stor är arealen skogsmark ovanför skogsodlingsgränsen i Norrbottens län?**
- A 211 000 ha
 - B 680 000 ha
 - C 1 182 000 ha
 - D 3 800 000 ha
 - E 4 982 000 ha
20. **Var är fjällbarrskogens procentuella andel av länets landareal ovanför skogsodlingsgränsen störst respektive minst?**
- A Störst i Kopparbergs län, minst i Västerbottens län
 - B Störst i Kopparbergs län, minst i Jämtlands län
 - C Störst i Jämtlands län, minst i Västerbottens län
 - D Störst i Norrbottens län, minst i Kopparbergs län
 - E Störst i Norrbottens län, minst i Västerbottens län

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

NOG-provet 1999-10-23

Provansvarig: Anders Lexelius

Provtid: 50 minuter

Copyright(C) Höskoleverket

-
1. Till ett evenemang såldes $\frac{1}{4}$ av biljetterna. **Hur många biljetter fanns från början till försäljning?**

(1) 240 biljetter motsvarar $\frac{2}{3}$ av de osålda biljetterna.

(2) 75 procent av biljetterna var osålda.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

2. Två bilister, Andersson och Persson, startar samtidigt i var sin ände av en väg och kör i riktning mot varandra. **Efter hur lång tid möter de varandra?**

(1) När Andersson hunnit 15 km har Persson hunnit 30 km.

(2) Vägen är 12 mil lång och Persson kör dubbelt så fort som Andersson

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

3. En affär sålde röda och gröna paprikor till samma kilopris. Eftersom de röda sålde dåligt, ville man öka försäljningen av dem genom att höja priset på de gröna och sänka priset på de röda. **Vilket var kilopriset före prisändringen?**

(1) Kilopriset för grön paprika höjdes med 4 kr och kilopriset för röd paprika sänktes med 2 kr.

(2) Med de nya priserna kostade 3 kg grön paprika lika mycket som 4 kg röd paprika.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

4. Wilhelm äger en tank som rymmer 40 m^3 . Han tänker fylla den med 98-oktanig bensin genom att använda tre pumpar samtidigt. **Hur lång tid tar det att fylla den?**

- (1) Pump A har en kapacitet på 6 000 liter/timme, pump B 10 000 liter/timme och pump C 5 000 liter/timme.
- (2) Med hjälp av enbart pump A fylls tanken på 6 timmar och 40 minuter, med enbart pump B fylls tanken på 4 timmar och med enbart pump C fylls tanken på 8 timmar.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

5. Hur stor volym har kubens

- (1) Den sammanlagda arean av kubens sidoytor är 6 cm^2 .
- (2) För kubens sidoytor är förhållandet mellan sida och diagonal .

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

6. På en bilparkering fanns det 100 bilar. Under loppet av en timme förändrades antalet bilar på parkeringen.
Hur många bilar lämnade parkeringen under denna timme?

- (1) Under den aktuella timmen var antalet bilar som anlände till parkeringen dubbelt så stort som antalet som lämnade den.
- (2) Under den aktuella timmen var det 10 fler bilar som anlände till parkeringen än som lämnade den.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

7. A och B är positiva heltal. $A - B = C$. Bestäm värdet på C.

- (1) $A < 61$; $44 > B > 19$
- (2) $B > 42$; $59 < A < 99$

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig

E *ej genom de båda påståendena*

8. En rektangulär sandlåda med längden 4 m och bredden 1,5 m ska fyllas med sand till en viss nivå. **Hur många kilogram sand ska fyllas i lådan?**

(1) Lådan ska fyllas med sand till 1 dm under överkanten.

(2) En kubikmeter sand väger 2 500 kg.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

A *i (1) men ej i (2)*

B *i (2) men ej i (1)*

C *i (1) tillsammans med (2)*

D *i (1) och (2) var för sig*

E *ej genom de båda påståendena*

9. Bitte driver ett jordbruk där hon har får och getter som är antingen svarta eller vita. **Hur stor andel av dessa djur är svarta?**

(1) Av de djur som är svarta utgör fåren den största andelen, nämligen $\frac{3}{4}$.

(2) 25 procent av djuren är getter.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

A *i (1) men ej i (2)*

B *i (2) men ej i (1)*

C *i (1) tillsammans med (2)*

D *i (1) och (2) var för sig*

E *ej genom de båda påståendena*

10. En talföljd där differensen mellan ett tal och närmast föregående tal är konstant kallas för en aritmetisk talföljd. **Vilket är det sjunde talet i en given aritmetisk talföljd?**

(1) Det fjärde talet i talföljden är 7.

(2) Det tionde talet i talföljden är 19.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

A *i (1) men ej i (2)*

B *i (2) men ej i (1)*

C *i (1) tillsammans med (2)*

D *i (1) och (2) var för sig*

E *ej genom de båda påståendena*

11. ABCD är en fyrhörning. Vinkeln AEB = vinkeln DEC. **Bestäm vinkeln BEC.**

(1) Vinkeln ABD är 50 grader. Sträckan AB och sträckan BD är lika långa.

(2) Vinkeln DEC är 60 procent av vinkeln BEC.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

12. Indextal används för att visa förändringar över tid. Från 1 januari 1984 till 1 januari 1994 steg prisindexet på en vara med 97,5 procent. **Med hur många procent ökade varans pris från 1 januari 1989 till 1 januari 1994?**

(1) 1 januari 1989 var prisindexet 54 procent högre än 1 januari 1984.

(2) Prisindexet 1 januari 1989 var 78 procent av prisindexet 1 januari 1994.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

13. I en handbollsmatch har Ersboda gjort dubbelt så många mål som Ersmark tio minuter före full tid. **Hur många mål har Ersboda gjort fram till denna tidpunkt?**

(1) Om Ersmark gör tre mål och Ersboda inga mål under matchens tio återstående minuter, så har sammanlagt 18 mål gjorts.

(2) Om Ersmark gör sex mål och Ersboda inga mål under matchens tio återstående minuter, så vinner Ersmark matchen med ett mål.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

14. I en plånbok finns enbart enkronor, femkronor och tiokronor till ett sammanlagt värde av 62 kronor. **Hur många mynt finns det i plånboken?**

- (1) Det finns udda antal av varje valör.
(2) Det finns fler enkronor än femkronor och fler femkronor än tiokronor.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

15. En sångkör består av stämmorna bas, tenor, alt och sopran. Bas- och tenorstämmorna sjungs av män medan de övriga sjungs av kvinnor. **Hur stor andel av körens medlemmar sjunger altstämmor?**

- (1) Det finns lika många altar som basar i sångkören. Av körens män är 70 procent basar.
(2) Sopranerna i sångkören är 10 fler än tenorerna. Av körens medlemmar är $\frac{2}{3}$ kvinnor.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

16. Vid kast med häftstift kan stiftet hamna med spetsen upp eller ner. **Om man kastar två likadana häftstift vilken är då sannolikheten för att båda ska hamna med spetsen upp?**

- (1) Sannolikheten för att ett stift ska hamna med spetsen ner är 0,40.
(2) Sannolikheten för att ett stift ska hamna med spetsen ner och det andra med spetsen upp är 0,48.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

17. En cirkel som är inskriven i en triangel tangerar triangelns samtliga sidor. **Hur långa är triangelns sidor?**

- (1) Cirkelns radie är 6 cm.
(2) En av triangelns sidor är 18 cm.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)

- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

18. En saltlösning späddes med vatten så att dess salthalt blev 2,5 viktprocent. **Hur många gram vatten tillsattes?**

(1) Före spädningen var lösningens salthalt 4 viktprocent.

(2) Efter spädningen vägde lösningen 1 000 g.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

19. Makarna Svensson har både söner och döttrar. Varje dotter har lika många bröder som systrar. **Hur många söner respektive döttrar har makarna Svensson?**

(1) Totalt har makarna Svensson fem barn.

(2) Varje son har tre gånger så många systrar som bröder.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

20. Glukos är en viktig beståndsdel i blodet. **Hur stor andel av blodets vikt hos en normalperson utgörs av glukos?**

(1) En normalperson väger 75 kg.

(2) Det finns 750 mg glukos per kilogram blod hos en normalperson.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

21. Summan av ett positivt och ett negativt heltal är 9. **Vad är talens produkt?**

(1) Differensen mellan det positiva och det negativa heltalet är 21.

(2) Kvoten mellan det negativa och det positiva heltalet är $-2/5$.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

22. I ett hyreshus finns ett visst antal lägenheter, med två till sex rum. **Ange den lägenhetstyp som är vanligast förekommande i hyreshuset.**

(1) Det finns fler lägenheter med 4 rum än med 2 rum, men färre lägenheter med 4 rum än med 3 rum.

(2) Det sammanlagda antalet 5- och 6-rumslägenheter är större än det sammanlagda antalet 2-, 3- och 4-rumslägenheter. Det finns fler lägenheter med 5 rum än med 6 rum.

Tillräcklig information för lösningen erhålles

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

Jane Austen was only 20 when she began the first version of *Pride and Prejudice*, and the next year it had reached the stage where her father could offer it to a publisher, who refused it. It was not published for another 15 years, in 1812, by which time it had been abridged by Austen but not extensively rewritten.

So it is a book by a very young woman who, since early childhood, had amused her family and friends with burlesques on the people they met in Hampshire and Kent. Like Elizabeth, the main character, she had “a playful disposition, which delighted in anything ridiculous”, and although strangers may have come to fear her wit, she was excellent company and a girl of unusual attractiveness.

The only full-face portrait we have of her is a watercolour by her sister, now in the National Portrait Gallery, which does no justice to her looks and high spirits. She looks prim and crumpled, but “sunny” and “sparkling” were contemporary descriptions of her.

She was not without vanity. Within a limited budget, she took great pains with her clothes. She could attract and flirt. She loved parties, play-acting, reading aloud and, above all, dancing, which was then one of the few permissible methods of courtship.

That is why dances play so prominent a part in the BBC’s dramatisation of the book. The dance-floors may have seemed cramped for such formal gyrations, and conversation difficult, but that is how it was. Carpets were rolled back, and one of the girls would play the pianoforte, and who can doubt that Austen’s portraits of people were derived from family post mortems of the evening’s entertainment when they returned to their father’s rectory?

One advantage of a television production is that it can show us what the book can only describe. England’s countryside was never more beautiful than in the 1790s, and lovely houses containing the heirlooms of several generations were maintained to perfection by troops of servants for the benefit of an indolent and decorative aristocracy and a rising middle class.

Enough of them survive to give the BBC a wide choice of locations, and they have chosen some of the best, providing settings for scenes as lovely as a Gainsborough, or for high-stepping horses drawing a carriage more elegant than even the sleekest Mercedes of a modern Darcy.

The visual treat is complemented by the acting. I find no fault with Mr and Mrs Bennet, and the two caricatures, Mr Collins and Lady Catherine de Bourgh, are exactly as I imagined them. The Bennet girls are less pleasing, and Mary and Kitty might well have been dropped from the cast to reduce the scrimmage in small rooms.

The strongest scene is the one where Elizabeth stands up to Lady Catherine’s bullying. However, Elizabeth’s character is flawed in one respect: a girl like her should never have forgiven Darcy so readily for his ill-treatment of Jane. This and other faults of an inexperienced novelist are an indication that *Pride and Prejudice* can never have been extensively revised. But they pale to insignificance in the brilliance of her depiction of men and girls moving towards and away from each other, as in a quadrille, in search of ideal companionship.

*Nigel Nicolson, The Sunday Telegraph,
December 17, 1995*

1 What do we learn about Jane Austen's first literary work?

- A It had to be substantially revised in order to be accepted
- B It had many forerunners which were never published
- C It was too long for her father to publish
- D It was shortened by the author herself

2 What was characteristic of Jane Austen?

- A She did not have many friends because of her short temper
- B She had a good sense of humour
- C She was gentle and shy
- D She did not care much about her appearance

3 Why was dancing so popular among young people in Jane Austen's days?

- A It was an accepted way of finding someone to marry
- B There was hardly any other public entertainment at that time
- C It gave them an opportunity to show off their personalities
- D There were many excellent dance-floors in the big halls

4 What is said about the BBC's dramatisation of the novel?

- A It was difficult to find suitable locations
- B The scenery is genuine and very picturesque
- C There are some modern elements in the settings
- D Some of the scenes are too spectacular

5 Why can *Pride and Prejudice* be criticized, according to the reviewer?

- A Elizabeth's behaviour is not quite consistent
- B There are too many people in some of the scenes
- C Some characters are grossly caricatured
- D Elizabeth is too much like Jane Austen herself

Balancing Act

This is an article about the situation in Malaysia in the mid 1990s.

Zaini Amran's skin is burned dark from years under the blazing Malaysian sun, building the roads that link the fast-growing country together. But Zaini, a 39-year-old ethnic Malay, doesn't spend his days swinging a pick or pouring tar. He's a civil engineer, and he heads a multi-million-dollar construction company.

Zaini's firm, Bumi Hiway, employs more than 100 engineers—mostly Malays—and has a fat book of pending orders worth more than \$277 million. Yet if it weren't for a bold social engineering project launched 25 years ago, Zaini might be no more than a government clerk or office worker.

The scholarships and racial quotas that were an integral part of the New Economic Policy (the NEP) have helped millions of Malays obtain places in schools and universities once dominated by ethnic Chinese and Indians. Zaini's choice, in the late 1970s, was the exacting engineering programme of the University of Malaya. "It was a slaughterhouse," he recalls. He had to take a year of pre-engineering before tackling the four-year course. "I suppose I wasn't that qualified, but I made it. I became a civil engineer."

Zaini has indeed made it. He has built a successful company that actually does hands-on work, unlike some Malay-owned firms that simply sublet jobs to Chinese contractors. He had help—his initial contracts came from the government—but he has parlayed opportunity into an enduring business.

The NEP, the country's overriding ideology since 1970, is aimed at turning out more Zainis. The businessman is a bumiputra, or "son of the soil."

These indigenous Malaysians, mainly Malays, comprise 62% of the population, but in 1970 three-fourths of them were living in poverty. The NEP, a sweeping affirmative-action programme, was designed to propel them into the economic mainstream.

Has it worked? In a word, yes. The chief aim of the policy was national unity, and it has brought about profound social and economic change amid a remarkable absence of strife.

It has worked mainly because it was premised on growth. Says State Assemblyman Datuk Sanusi Junid: "It was never about robbing Peter to pay Paul." Bumiputras would benefit, but not at the expense of the other races; redistribution would take place in a growing economy. And the economy has grown: Since 1970, real GDP growth has averaged close to 7.5% a year.

Clearly, however, it's a fragile equilibrium. A sharp recession in the mid-1980s caused a deterioration in race relations, and no one knows if Malaysia's social fabric would weather a prolonged recession in the future.

But there is reason for optimism. Increasing confidence among the Malays has allowed the government to be more pragmatic. When the NEP expired at the end of 1990, Prime Minister Datuk Seri Mahathir Mohamad replaced it with the National Development Policy, a far less restrictive approach that puts creating wealth ahead of redistributing it.

S. Jayasankaran, Far Eastern Economic Review, December 21, 1995

- 6 What are we told about Zaini?**
- A He belongs to an ethnic minority
 - B He left his home country in order to get an education
 - C He is an ordinary clerk who has made a fortune
 - D He is a Malay in a leading position
- 7 Why does Zaini describe the engineering programme as “a slaughterhouse”?**
- A Many students were forced by the government to attend it
 - B The courses given were extremely demanding
 - C Zaini felt he was often treated unfairly by the teachers
 - D The university was a completely new world to Zaini
- 8 According to the text, what was one important purpose of the NEP?**
- A To provide equal help for Malays and other ethnic groups
 - B To make Malaysia less dependent on imports from its neighbours
 - C To train Malays in order to help them get skilled jobs
 - D To create a higher education system in Malaysia
- 9 What is meant by the statement “It was never about robbing Peter to pay Paul”?**
- A The NEP had little to do with economy and finance
 - B The NEP was not financed with taxpayers’ money
 - C The NEP did not intend to make wealthy groups less wealthy
 - D The NEP tried to encourage cooperation within each ethnic group
- 10 What was the chief aim of the new policy that replaced the NEP?**
- A To make the economy grow faster
 - B To improve democracy in Malaysia
 - C To make rich and poor more equal
 - D To set up a national industry

And here are some shorter texts:

A Territorial Animal

Man is a territorial animal, jealous of encroachments on the space around him. A telling example is travellers in a railway compartment moving up only reluctantly, and with the merest show of politeness, at the entrance of newcomers. With these in turn an uneasy solidarity is established, a precarious mutuality of resentment, when still others demand entrance.

11 What is the writer's example *chiefly* intended to illustrate?

- A The fellowship that gradually develops in a group
- B The tendency to defend an area one regards as one's own
- C An inherited longing to travel to far-away places
- D Natural shyness in the company of strangers

Vaccination

It is disturbing that some people denounce vaccination as a part of a public health policy. Their view is regrettably fashionable amongst the privileged who take for granted the relative freedom we enjoy from lethal childhood diseases as a result of successful immunization.

The idea that improved living standards are solely responsible for the decline of infectious disease is possibly true in the case of immunization for tuberculosis. It certainly does not apply to other illnesses.

12 What does the writer imply?

- A Vaccination is necessary to maintain a low death rate among children
- B Vaccination has had relatively little effect on public health
- C Vaccination is a waste of resources in the case of most diseases
- D Vaccination no longer gives protection against tuberculosis

Tax Demands

Undercover detectives from Scotland Yard's anti-terrorist squad are in uproar after receiving tax demands for the private use of their unmarked patrol cars.

The detectives are requested to take their vehicles home to prevent them from being identified at police stations by terrorist spotters, but the tax authorities regard cars that can be taken home at night as a perk.

13 What does the writer tell us?

- A Terrorists are using more and more sophisticated methods
- B The detectives in question think they are treated unjustly
- C British tax authorities are strict but inefficient
- D Police cars must be properly marked to stop them from being misused

Dinosaurs

The rehabilitation of dinosaurs continues apace. The latest quality we must now ascribe to them is devoted parents. This follows the discovery of the fossilised skeleton of a late Cretaceous dinosaur, *Oviraptor*, apparently overwhelmed 70 million years ago by a raging sandstorm as she brooded her nest of about 20 eggs. The rehabilitation is the more poignant since *Oviraptor* was originally named because its bones were found among fossilised eggs, some of which were thought to belong to a completely different dinosaur, *Protoceratops*. It was assumed the *Oviraptor* was up to no good. We now know better. The eggs were *Oviraptor's* all along.

14 What earlier assumption has proved wrong?

The assumption that...

- A *Oviraptor* could not lay eggs
- B *Oviraptor* did not protect its eggs from being stolen
- C *Oviraptor* stole eggs from the nests of other dinosaurs
- D *Oviraptor's* main food source was eggs

Brave New World

The communal sharing which brings people together, and necessitates direct social contacts between them, has been a feature of many diverse city neighbourhoods; services, skills and possessions that could be shared provided a focus for concrete communal activities. It is a hallmark of abundance that the need for such sharing disappears.

It may appear in the future the men of our era balanced their energies in a peculiar way, so that the enthusiasm with which they invented tools for conducting life in a complex society was balanced by a sluggish lassitude in applying tools for purposes like solidarity and friendship.

15 What basic problem in modern society is discussed here?

- A Unemployment
- B Laziness
- C Poverty
- D Isolation

In the following text there are gaps which indicate that something has been left out. Look at the four alternatives that correspond to each gap and decide which one best fits the gap. Then mark your choice on the answer sheet.

One Good Pest Deserves Another

At the turn of the century, Floridians introduced the melaleuca tree into the Everglades, hoping it would dry out the mosquito-infested wetlands. With no enemies in the U.S. the evergreen tree from Australia thrived. Now residents are once again turning to Australia for help: this time seeking insects that eat melaleucas.

The insects had to be called in because the melaleuca did its job too well. The tree crowded out native**16**..... and the altered ecosystem could not support the same diversity of indigenous wildlife as the natural system. To slow the prolific trees, workers have hacked, sprayed and uprooted. Nevertheless, the melaleuca spreads nearly 50 acres every day.

So in the late 1980's, scientists turned to biological-control programs, which reunite exotic species with their natural-born enemies, explains Gary Buckingham of the U. S. Department of Agriculture. Buckingham leads the insect quarantine facility in Gainesville, where two Australian**17**..... are being screened for use against the melaleuca. These tests examine whether the insects feed or lay eggs on other plants found in Florida, as well as how well larvae survive on other hosts.**18**..... the insects work slowly, it can take years to assess whether biological control has succeeded.

The Florida program is slowed not only by nature but also by money which has steadily dried up since 1991—perhaps because people are wary of imported plants and animals. Recently there has been a flood of publicity about how unintended introductions of exotic species harm the environment. Although Buckingham calls such reports important, he feels that biological control is**19**..... , because “there is not enough money to spray, there are not enough safe chemicals to use and there is no way mechanically to control these widespread pests successfully.”

Robert F. Doren of the Everglades National Park points out that none of the numerous insects released by the USDA for biological control has ever harmed anything except the intended**20**..... . “When you test and evaluate species carefully,” he says, “you have no worries.”

Sasha Nemecek, Scientific American, September 1995

- 16** A birds
B pests
C insects
D plants

- 17** A scientists
B trees
C bugs
D systems

- 18** A Although
B Whereas
C Because
D Unless

- 19** A an ineffective method
B too expensive
C out of the question
D our only choice

- 20** A targets
B chemicals
C researchers
D diseases

That is the end of the test. If you have time left, go back and check your answers.